Naše řeč ROČNÍK XXIII. ČISLO 9.-10.

J. V. Bečka:

O neurčitých výrazech v jazyce novin.

Dříve než se pustíme do rozboru neurčitých výrazů v novinářském jazyce, bude dobře, budeme-li chvíli uvažovat o tom, co to jsou neurčité výrazy v jazyce. Především si musíme uvědomit rozdíl mezi pojmy přesnost výrazu a určitost výrazu. Přesný význam má to slovo, které vyjadřuje představu, jejíž obsah je plně a jasně stanoven (pojem). Přesnost významu je vlastnost slovu inherentní a není v podstatě závislá na postavení slova ve větě. Výraz přesný je pak ten výraz, v němž je pojem vyjádřen jen právě tím slovem, které slouží k jeho vyjadřování.[1]) O skutečně spolehlivé přesnosti lze mluvit jen tam, kde je stanovena zásadně a závazně, a to je ve vědecké terminologii. V ostatních druzích jazyka je význam slova ustálen usem, a proto není ani tak pevný ani tak jasně ohraničen. Jazyk tedy není ve všech svých druzích stejně přesný. Jazyk beletrie je přesnější než jazyk hovorový, ale je méně přesný než jazyk vědecký.

Slovo, ať už je jeho význam stanoven přesně vědecky nebo jen usem, má samo o sobě (nehledíme-li k vlastním jménům; ta mají totiž postavení zvláštní) význam obecný. Tento svůj význam obecný si však podržuje ve větě jen tehdy, když myšlenka větou vyjádřená má význam obecný. Na př.: *Muž je zpra-*

1) Výraz je způsob, jakým je představa (nebo i celá myšlenka) slovně vyjádřena. Abychom porozuměli rozdílu mezi termíny *slovo* a *výraz*, stačí, když si uvědomíme toto: ať už omylem nebo z neznalosti užije autor slova sice přesného, ale pro představu, kterou toto slovo *nevyjadřuje*, t. j. pro představu jinou, třebas i blízkou svým obsahem. Slovo zůstává dále přesné, ale výraz je nepřesný, protože se obsah představy nekryje s významem užitého slova.

vidla větší a silnější než žena. Zde si slova *muž, žena* podržují svůj význam obecný, jak je vidět z celého smyslu věty, a znamenají tedy kteréhokoliv muže nebo kteroukoliv ženu. Ve většině případů však slovo ztrácí ve větě svůj obecný význam a nabývá významu určitého. Na př.: *Muž se jí vrátil z Ameriky.* Zde slovo *muž* znamená určitého muže, tedy představu jedinečnou. Je-li toho zapotřebí, bývá tento určitý význam výslovně zdůrazněn, na př.: *Její muž byl v Americe.*

Někdy však, i když jde o představu jedinečnou, nevyjadřujeme ji určitě. Je to tehdy, když ji nepovažujeme za dostatečně známou, aby mohla býti uváděna jako určitá. Na př.: *Nějaký muž právě přišel.* Zájmeno neurčité tu má úkol vyznačit, že jde sice o představu jedinečnou (ne tedy o kteréhokoliv muže, nýbrž jen o jednoho muže), že však není možno blíže ji určit. Takový způsob označování lze nazvat neurčitým. Žádné slovo samo o sobě (vyjímajíc arci slova formální) není ani určité ani neurčité, nýbrž má platnost obecnou. Určitým nebo neurčitým se stává až ve větné souvislosti.[2])

Neurčitost výrazu může být v podstatě dvojí:

1. neurčitost nucená, 2. neurčitost úmyslná.

N e u r č i t o s t n u c e n á vzniká tehdy, když některý člen vyjadřované myšlenky není znám nebo je znám neúplně: *Někdo klepá. Něco zapraskalo. Nějaký člověk mě oslovil. V dálce se míhaly jakési stíny. Nějak už to vydržíme.* Jiná je n e u r č i t o s t ú m y s l n á. K neurčitosti úmyslné sahají autoři jednak z opatrnosti, jednak pro úsporu výrazu. Neurčitosti úmyslné z opatrnosti musíme rozumět takto: autor nepovažuje za výhodné užít výrazu určitého, buď že se bojí jmenovat na př.

---

2) Podle právě uvedené terminologie přesnost a určitost výrazu jsou dva rozdílné pojmy, které nelze zaměňovat. Lituji, že jsem se tím dostal do kolise s terminologií Havránkovou. Ve spise Spisovná řeč a jazyková kultura (Praha 1932, str. 50 a 68) klade Havránek vedle sebe termíny *srozumitelnost - určitost - přesnost* jako označení nestejného stupně přesnosti, jíž dosahuje jazyk hovorový, pracovní a vědecký. Je tedy podle Havránka určitost nižší stupeň přesnosti. V své terminologii jsem vyšel od názvu *neurčitost výrazu* (vždyť názvy neurčité jsou hlavním thematem mého článku), který je přejat z názvu *zájmena neurčitá,* jež jsou hlavním prostředkem k dosažení výrazu neurčitého. Logicky pak antonymem k tomuto názvu je název *určitost výrazu.* Tak jsem došel k termínům *určitost - neurčitost* výrazu. Najde-li se označení lepší pro tyto pojmy, rád se ho přidržím a tím zmizí ona nepříjemná kolise. Označení, které by s Havránkovou terminologií nekolidovalo, nepodařilo se mi najít, ač jsem se o ně dlouho snažil. Spíše se mi podařilo napravit onu kolisi pozměněním Havránkovy terminologie takto: *srozumitelnost - p ř i l é h a v o s t - přesnost.*

určitou osobu (nomina sunt odiosa), nebo že chce zachovat něco v tajnosti, a proto se spokojuje jen nápovědí, nebo nechce polekat osobu, k níž se obrací s nějakou nepříjemnou zprávou, a proto se vyjádří jen neúplně a pod. Na př.: *Říkal mi to jeden můj známý. Něco vím, ale neřeknu ti to.* Neurčitostí úmyslnou pro úsporu výrazu lze nazvat ten případ, kde autor považuje za zbytečné označovat představu jinak známou výrazem určitým, a proto se spokojuje pohodlnějším a úspornějším výrazem neurčitým. Tento případ nastává hlavně tehdy, když výraz určitý je mnohem složitější než neurčitý nebo když čtenář nemůže míti zájmu o výraz určitý. Na př.: *V jistých obdobích se tento zjev opakuje. Za jistých okolností tento zjev nenastává.*

Mezi neurčitostí nucenou a úmyslnou je rozdíl zásadní, ale v jazyce nebývá tento rozdíl zpravidla zvláště vyznačován. Také obliba obou typů není ve všech druzích jazyka stejná a rozmanité jsou i prostředky, jichž se tu užívá.

V jazyce hovorovém jsou výrazy neurčité velmi časté. Vyjadřují se téměř vždy zájmeny neučitými nebo číslovkou *jeden* (v platnosti neurčité). Neurčitost nucená a úmyslná nebývají rozlišovány, a o který typ právě jde, se zpravidla poznává z celkového smyslu věty. (Na př.: *Něco mi říkal, ale už nevím co. Něco mi řekl, ale nesmím ti to prozradit.)* Neurčitost nucená je tu častěji než kdekoliv jinde, protože se všedními událostmi běžného života se vypořádáváme obyčejně rychle a nestačíme si podrobně ověřovat všechno, o čem chceme hovořit.

Jinak je tomu v krásné próze. Autoři vytvářejíce látku svých prací domýšlejí ji zpravidla do větších podrobností, než jak pozorujeme skutečný svět kolem sebe ve všedním životě. Proto užívají neurčitých obratů méně, než jich užíváme v jazyce hovorovém. Příliš časté obraty neurčité by rušily názornost jejich vyprávění a toho se musí autoři vystříhat, neboť jazyk psaný už sám sebou je méně názorný než jazyk mluvený a tento nedostatek se musí autoři snažit nějak vyrovnat. Ovšem úplně se vyhnout výrazům neurčitým nemohou, poněvadž by tím zase trpěla pravděpodobnost jejich vyprávění. Bylo by jistě velmi zajímavé podrobně sledovat užívání neurčitých výrazů u spisovatelů různých uměleckých směrů, srovnat jejich usus mezi sebou i s usem jazyka obecného. Tím bychom získali pro posuzování zase nové konkretní měřítko, které by se leckdy mohlo ukázat velmi užitečné. Prozatím ještě není vyzkoušeno a není naším dnešním úkolem je zkoušet.

Na první pohled by se snad zdálo, že by v jazyce odborném mělo být obratů neurčitých méně než jinde, ale je to jen zdání.

Ve skutečnosti je méně jen neurčitosti nucené, protože podrobnější a přesnější způsob pozorování a myšlení omezuje přirozeně počet případů tohoto typu neurčitosti. Zato tím častější je tu neurčitost úmyslná. Neurčité výrazy jsou výhodné zvláště tam, kde je výraz určitý nepohodlný svým složitým formulováním. Neleží-li na něm důraz, lze jej zaměnit výrazem neurčitým, cítíme-li, že se tím nestane újma přesnosti našeho soudu, nýbrž že tím náš soud naopak nabude větší přehlednosti a jasnosti. Prostředky k označování neurčitosti jsou v jazyce odborném pestřejší než v jazyce obecném a lze pozorovat snahu rozlišit neurčitost úmyslnou od nucené (srov. rozdíl: *jisté příčiny* × *některé příčiny*). Odborní autoři se dost neradi přiznávají k neurčitosti nucené a mnohdy se snaží rozličnými prostředky převést neurčitost nucenou na neurčitost úmyslnou. Na př. místo věty: *Někdy očekávaný zjev nenastává* napíší: *Za jistých okolností, které dosud nejsou probádány, očekávaný zjev nenastává.* Chtějí tím říci: příčiny nám dosud nejsou známy (neurčitost nucená), ale nepochybujeme, že se podaří je zjistit, a proto je můžeme prozatím pokládat za jisté (neurčitost úmyslná). Tím vším se stávají výrazy neurčité velice důležitým vyjadřovacím prostředkem v jazyce odborném a bylo by jistě velmi záslužnou studií důkladně je rozebrat a prozkoumat všechny případy, kde se jich užívá, a prostudovat, jak se v této věci mezi sebou liší jednotlivé obory jazyka odborného.

Pro dnešek si stanovme úkol mnohem skromnější: všimnouti si, jak se tento zjev projevuje v jazyce novin. Novinářský jazyk je na samém okraji jazyka odborného a jeho zvláštní postavení se neprojevuje, myslím, nikde tak nápadně a pronikavě jako právě ve způsobu, kterým užívá výrazů neurčitých. Napřed už se však musíme připraviti na to, že některé výrazy neurčité budou dosti nenápadné a že v některých případech nebude lze mluviti přímo o neurčitých výrazech, nýbrž spíše o výrazech se sníženou určitostí.

Nejprve si uveďme nějakou typickou větu s výrazy neurčitými. Máme na př. větu: *V poslední době se čím dál tím častěji ozývají hlasy z řad obchodnictva na adresu příslušných vládních činitelů s žádostí, aby už konečně podnikli rozhodné kroky v otázce snížení daně obratové.* Tato věta není doslovný citát, nýbrž je sestavena uměle, ale kdo si podrobněji všímá jazyka novin, snadno tu pozná obraty v jazyce novin zcela běžné. Čtenář také laskavě promine, není-li ta věta plně časová; nejde nám tu o obsah, nýbrž jen o formu. Vyjádření nenovinářské, hovorové by znělo asi takto: *Obchodníci se čím dál tím častěji*

obracejí na vládu se žádostí, aby už konečně byla snížena daň obratová. Toto vyjádření je jistě určitější, jasnější a úspornější, i když jsou v něm setřeny leckteré jemnosti v odstínění myšlenky. Jde nám tedy o to, najít důvody novinářského způsobu vyjádření.

První rozdíl je tu hned v podmětu věty: *obchodníci — hlasy z řad obchodnictva.* Druhý obrat je zřejmě méně určitý než první. Určitý výraz *obchodníci* je tu hned třikrát za sebou stlumen: nejprve hromadným jménem *obchodnictvo,* pak obratem *z řad* a k tomu ještě obrazným obratem *hlasy.* Důvody toho lze dobře postřehnouti. Výrazem se stlumenou určitostí se novinář vyhne choulostivému stanovení, zda to žádají všichni obchodníci či mnozí z nich či jen někteří. Pokud nebyl tento obrat příliš otřelý, jistě tak činili autoři úmyslně tehdy, když si nebyli věcí plně jisti. Jasněji si tento případ uvědomíme na př. ve větě: *Při srážce vlaků bylo 5 osob těžce raněno* (výraz určitý) *a řada lidí byla raněna lehce* (výraz neurčitý). Slovo *řada* je tu voleno úmyslně, protože po první informaci je počet lehce raněných ještě neznám; slovo *řada* je totiž ještě mnohem neurčitější než sugestivnější slova *několik* nebo *mnoho* a pod.

Druhý rozdíl je v obratu: *na příslušné vládní činitele.* V hovorovém jazyce stačí říci povšechně: *na vládu.* V jazyce přesnějším by snad byl na místě výraz určitější, který by naznačoval, o kterou část vlády jde, zda o ministerstvo financí či obchodu, nebo o které kompetentní osoby z těchto ministerstev jde. Jazyk novin zůstává zpravidla uprostřed cesty. Větší přesnost výrazu jen naznačí, ale zároveň ji zahalí v obrat neurčitý. Pisatel právem předpokládá, že tyto podrobnosti čtenáře novin zdaleka tak nezajímají jako sám fakt, že žádost o snížení daně byla adresována. Výraz určitý tu prostě není nutný, a tak se novinář spokojí jen naznačením této určitosti. Mohli bychom namítnouti, že přesnější formulace myšlenky je tu jen předstírána a že se tím autor dopouští vlastně stylistického podvodu, ale tak přísní nesmíme být, ačkoliv je v této námitce mnoho pravdy. Vždyť i vědečtí autoři se často spokojují jen takovým zdánlivým výrazem přesným. Vyplývá to už z odborného způsobu myšlení, který je vždy podrobnější, důkladnější a logičtější než běžný způsob myšlení. V tomto způsobu myšlení autor přirozeně setrvává i tam, kde jeho informace nestačí na výraz určitý nebo kde by výraz určitý příliš odváděl pozornost čtenáře od jádra myšlenky. V tom případě užije autor toliko schematu přesného výrazu a naplní je slovy neurčitými. Je to jeden z nejčastějších případů úmyslné neurčitosti v jazyce odborném.

Další rozdíl je neméně nápadný: *podniknouti rozhodné kroky v otázce snížení daně.* V běžném jazyce by se řeklo prostě a jadrně: *snížit daň.* Činnost je tu vyjádřena obratem neurčitým: *podniknout kroky.* Původně znamenal tento obrat asi iniciativu činnosti, ale dnes jest jeho význam už značně otřelý a rovná se téměř úplně prostému významu činnosti. Má v sobě velikou výhodu: vyjadřuje činnost tak neurčitě, že se hodí do přemnoha případů. Takový neurčitý výraz pomáhá autoru schematisovat sloh; nemusí se namáhat hledáním slova přiléhavého a při tom určitějšího. Opět bychom mohli namítnout, že obrat *snížit daň* je tak prostý, že jeho stylisace nemůže zdržet autora ani při nejrychlejší práci. Je to pravda, ale co je to platné, když se novinář nechce vyjádřit tak prostě. Výraz *snížit daň* je mu příliš jasný, ba — řekněme paradoxně — až nepřesně jasný. Znamená už zakončení děje, ale on chce vyjádřit začátek děje (v našem případě iniciativu děje). Jde tu o jemný odstín, jehož v jazyce hovorovém zpravidla nedbáme. Tedy zase je tu způsob vyjadřování složitější a přesnější formulace myšlenky je jen schematisována. Aby se slohový pochod zrychlil, je do schematu vložen obrat zmechanisovaný *(podniknout kroky).* Jeho málo určitý význam dovoluje užívat ho rychle, bez zdlouhavého odhadování odstínu významu. V našem případě by se autor musil rozhodovat mezi obraty *aby se zasadili o snížení, aby pracovali pro snížení, aby vymohli snížení* atd.

Ještě jeden neurčitý obrat je v naší větě: *otázka snížení daně.* Slovo *otázka* v tomto užití má význam prostě čehokoliv, co není vykonáno, ale vykonat by se mělo, i když tu jsou jisté obtíže. Toto slovo má význam neobyčejně široký, takže je v tomto užití můžeme považovat za prototyp neurčitého slova pro jazyk odborný a hlavně novinářský. Správně bychom měli říci, že samo o sobě ani vlastního významu nemá, a není-li nějak blíže určeno, musí si do něho čtenář vložit význam sám podle toho, co o oné věci ví, jako je tomu na př. ve větě: *Bylo třeba řešit polskou otázku.* Pro tento svůj ráz se toto slovo hodí snad do všech možných případů, kde se výrazů neurčitých užívá: lze ho užít z opatrnosti, k zjednodušení a schematisování výrazu a také leckdy k zastření nepřesných vědomostí. Novináři mu přivykli dokonce do té míry, že ho užívají i tam, kde je celkem zbytečné. V naší větě by zrovna bylo stačilo napsat: *rozhodné kroky k snížení daně.* Autor se tu užitím slova *otázka* vyhnul předložce *k,* která se mu patrně nezdála dosti vhodná. Jak je vidět, může význam slova neurčitého v takovém případě klesnout až na platnost čistě formální.

Shrneme-li dohromady vše, co jsme právě řekli, poznáme, jak značně složité jsou příčiny, které způsobují užívání výrazů neurčitých a výrazů se sníženou určitostí v novinách. V mnohých případech se kombinuje vespolek i několik příčin. Užívání obratů neurčitých má v podstatě povahu stylistickou, ale mnohé výrazy jsou v novinách už tak zmechanisovány, že jsou přímo součástí jeho frazeologie a mají vliv i na jeho skladbu. Nebude snad nemístné o nejčastějších z nich se nyní stručně zmínit.

Nejzajímavější je symbolika, která je obvyklá u neurčitého označování o s o b. Jak jsme již řekli, mají novináři přemnoho důvodů vyhýbat se výrazům určitým právě při označování osob. Osoby mající vliv nebo právo rozhodovati jsou za těchto okolností označovány slovy *odpovědní (příslušní, rozhodující, vedoucí* atd.) *činitelé.* Ježto množné číslo svým ponětím množství už samo sebou je méně určité než číslo jednotné, užívá se slova *činitelé* výhradně v plurále. Na př.: Expansivní choutky některých maďarských *činitelů* (Več. Č. sl. 5. V. 39). Ale je třeba, aby také všichni naši *hospodářští* a *průmysloví činitelé* . . . přemýšleli o tomto problému (Nár. práce 7. V. 39). Naši *vedoucí činitelé* najdou již možnosti je časem odstranit (Več. Č. sl. 15. V. 39).

Ještě více je potlačeno ponětí osoby v obratech: *odpovědná (politická* a pod.) *místa, vládní (úřední, průmyslové* a pod.) *kruhy.* Na rozdíl od slova *činitelé* se obou těchto slov užívá jen pro osoby vrcholných vedoucích organisací, především vlády, Jejich užívání je s jazykem novin spjato tak, že jsou obě ta slova v uvedeném významu skutečně nepostradatelnou součástí novinářského slovníku. Proto stačí jen dva příklady pro názornost: Bylo tomu nedávno, co se odhodlali naši filmoví pracovníci vysloviti své obavy o další život v české filmové výrobě, načež se jim *z vedoucích míst politických* dostalo ujištění, že otázka naší filmové výroby je v popředí zájmů české samosprávy (Nár. pol. 16. V. 39 odp.). Vzhledem k situaci v Evropě jsou britské *vojenské i politické kruhy* krajně znepokojeny (Večer 26. V. 39).

Osoby, jež nemají práva o něčem rozhodovat, nýbrž mohou jen o něco žádat, mění se v jazyce novin na *hlasy,* které se *ozývají,* zpravidla z něčích *řad.* Na př.: Nechybělo ani tehdy *hlasů* přimlouvajících se za vydání známek přetiskových, byly to však jen *hlasy z řad* filatelistických spekulantů (L. N. 14. V. 39). Otiskujeme ve zkratce *hlas* motoristů a dáváme znovu slovo komunikačnímu úřadu (Telegraf 26. V. 39).

Nejde-li o žádání, prosbu nebo protesty, nýbrž o činnost některých lidí, a má-li býti tato činnost kvalifikována jako škodlivá, rozkladná a pod., užívá se k jejich označení často anonymních obrazných výrazů jako *živly, síly, proudy, zdroje, vlivy* atd., nezřídka s hanlivými epithety *(nekalé živly* a p.). Na př.: *Tajemné vlivy* překazily dohodu s Chorvaty (Več. Č. sl. 6. V. 39). Tato tvrzení jsou zhola vymyšlena a jsou šířena zřejmě ze zlovůle a ze známé snahy *určitých živlů* vyvolati dojem, že Národní souručenství není útvar trvalý (Večer 18. VII. 39). Zdá se, že za touto akcí stojí *temné síly* (Nár. pol. 27. VIII. 39). I zde je nápadné, že tato slova stojí výhradně v množném čísle. Plurál, jak jsme už viděli, zvyšuje neurčitost výrazu. Neurčitý výraz má tu nejčastěji za úkol vyjádřiti hanlivé zabarvení: činnost těchto lidí je tak hanebná, že se autor ani nechce snížit k tomu, aby je jmenoval.

Ovšem i obvyklé metonymické označování obyvatelstva názvem země nebo města (na př. *Švýcarsko* ve významu „obyvatelé Švýcarska“) je v novinách časté, ale to se naší otázky dotýká jen zčásti. Zmínky si zaslouží ještě to, že pro stručnost se označují vedoucí osoby zahraničních ministerstev buď názvem hlavního města státu, nebo u států zvláště mocných jménem sídla zahraničního ministerstva: *Paříž* nebo *Quai d'Orsay, Moskva* nebo *Kreml, Londýn* nebo *Wall Street, Berlín* nebo *Wilhelmstrasse.*

Zajímavé je, že se obvyklé všeobecné označení *lidé* (nebo *osoby*) objevuje v novinách poměrně zřídka, a to jen týká-li se osob méně mocných nebo méně významných. Na př.: Vyšetřování ... je v rukou zkušených povolaných *lidí* (A-Zet 18. V. 39). V debatě výboru ministrů bylo usneseno, aby pro zapracování nových sil byly přijaty některé *osoby* z řad nezaměstnané inteligence (A-Zet 15. VIII. 39). Ale protože přes svou všeobecnost znějí tato slova příliš individualisticky, novináři se jim vyhýbají nebo aspoň jejich účinek zeslabují neurčitým výrazem *řady,* jak je dobře vidět na druhém příkladě *(osoby z řad inteligence).*

Kdežto při označování osob má novinářský sloh svůj značně svérázný způsob užívání výrazů neurčitých, u n e ž i v o t n ý c h p ř e d s t a v k o n k r e t n í c h nic zvlášť nápadného v novinách nepozorujeme. Zato u představ a b s t r a k t n í c h noviny přímo hýří všemožnými slovy obsahu velmi širokého a neurčitého, jako jsou *otázka, problém, předpoklady, možnosti, skutečnosti, základna* a pod. Jak jsem už naznačil výše u slova *otázka,* jsou příčiny užívání těchto slov několikeré a mnohdy je

těžko poznat, která z nich právě jejich užití způsobila. Na rozdíl od neurčitých obratů u jmen osob jen zřídka je tu příčinou opatrnost, aby nebylo zvoleno slovo příliš určité, ač se najdou i takové případy, na př.: Z Moskvy se oznamuje, že sovětské úřady stále budují zázemí pro případ *vojenské události na* Dalekém východě (Nár. pol. 6. VI. 39). Výraz *vojenská událost* je mnohem neurčitější než slova *válka, vojenské tažení, válečný konflikt* a pod. a na čtenáře působí dojmem, že ho bylo užito jako eufemismu, tedy ze snahy zeslabit neurčitým výrazem nepříjemný účinek představy *válka* na čtenáře. Poněvadž nejsou tyto případy příliš časté, ani jeden obrat tu není zmechanisován do té míry, aby jej bylo možno zařadit do běžné novinářské frazeologie.

Častěji se objevuje neurčité abstraktum buď jako pohodlný algebraický výraz pro představu příliš složitou, nebo jako pohodlné spojovací slovo platnosti téměř formální, nebo jako neméně pohodlný východ z nouze tam, kde by slova příliš určitá mohla odhalit nějakou slabinu myšlenky. Střídá se tu tedy snaha zrychlit a zjednodušit slohový pochod se snahou zakrývat slohovou nebo myšlenkovou neobratnost. A velmi často vede k jejich užívání pouhý zvyk, nebo lépe bezmyšlenkovitá slohová manýra. Někdy je téměř nemožné rozeznat, která z těch tří příčin byla nejsilnější. Nechť čtenář sám posoudí těchto několik příkladů:

Z toho je vidno, že není absolutně možno podceňovat *otázku surovin* (Nár. listy 14. V. 39). Má-li být *otázka nedostatku pracovních sil* na venkově důsledně vyřešena, pak je třeba přikročit k tomuto řešení ihned všemi opatřeními (Nár. práce 7. V. 39). Když tento slib dávala (anglická vláda), nehrozila — na rozdíl od nynějška — žádná válka, *česko-slovenská otázka* nevstoupila tehdy ještě tak do popředí a vyzbrojení nemělo takových rozměrů jako dnes (Več. Č. sl. 28. IV. 39). Bylo by také nerozumné, abychom se ještě dále dívali na *problém nedostatku pracovní síly* na venkově jako na zjev sezonní nebo přechodný (Nár. práce 7. V. 39). Opatření, která . . . by měla býti provedena v zájmu vyřešení nebo odstranění *problému útěku pracovní síly* z venkova (Nár. práce 7. V. 39). *Otázka naší filmové výroby* je v popředí zájmů české samosprávy (Nár. pol. 16. V. 39 odp.).

Prohlášením nové ústavy vytvořeny jsou nové *předpoklady* pro náš život v českém státě (Nár. pol. 17. III. 39 odp.).

S tím větším úsilím musíme se starati o to, abychom dnes v rámci daných nám *možností* hospodářsky opět sílili (Nár. noviny 21. V. 39). I lidé, kteří nejsou na odpovědných místech, ale kteří mají značné *hospodářské možnosti,* musí přemýšlet o slušném honorování práce (Nár. práce 7. V. 39). Naši vedoucí činitelé najdou již *možnosti* časem je odstranit (Več. Č. sl. 15. V. 39).

Tento projev vytyčil jasně a realisticky *evropskou skutečnost* (Expres 29. IV. 39). I tam míří solnohradská schůzka, aby připomenula určité *politické a mocenské skutečnosti,* které v Evropě dosud stávají (Čes. sl. 13. VIII. 39). Pod tlakem *politických realit* nastupujeme též nové cesty hospodářské a *z faktů státoprávních* odvozujeme důsledky ekonomické (Nár. pol. 10. V. 39).

Zástupci Kmene vyslovili názor, že kromě institucí ryze stavovských měla by být zachována a utvrzena *základna* pro ideovou práci na české knize, *základna,* na které by se sešli nakladatelé, spisovatelé a výtvarníci (Lid. nov. 7. V. 39). ... aniž národ poklesne *v kulturním nebo civilisačním ohledu* (Nár. práce 7. V. 39).

Bylo by hravě možno v několika málo dnech nasbírat po novinách stovky podobných příkladů, tak je užívání tohoto druhu abstrakt v novinách rozšířeno. Taková bezbarvá slova jsou stylisticky neobyčejně tvárná a zbavují autora námahy se stylistickým propracováním myšlenky. Dnes je už většina jich zmechanisována do té míry, že jsou nejen součástí novinářské frazeologie (na př. *řešit otázku, najít, poskytnout možnost, vytvořit předpoklady* a pod.), nýbrž některá z nich zasáhla hluboko i do novinářské skladby (na př. *v ohledu* čeho). Ale to je už mimo rozsah dnešního našeho problému.

Obraty neurčité se objevují i při vyjadřování d ě j e. Protože však děj bývá v jazyce novin velmi často vyjadřován rozloženě (na př. *vytvořit možnost* místo *umožnit*), lze příklady neurčitého vyjadřování děje dosti těžko stanovit, neboť některé z nich je možno stejně dobře zařadit i mezi příklady neurčitých abstrakt. Nejtypičtější obraty s neurčitým vyjádřením děje jsou *řešiti otázku* a *podniknouti kroky.* Jejich význam je tak široký a neurčitý, že je ani nelze dobře vystihnouti synonymy z jazyka hovorového nebo z jazyka krásné prózy. Vzájemný rozdíl ve významu obou těch obratů je také dosti neurčitý; řekl bych, že větší váhu než rozdíl významu tu má rozdíl vidový. Vazba *podniknout kroky* zdůrazňuje začátek děje (jak jsme

již řekli, je toto zdůrazňování leckdy úplně zbytečné), vazba *řešiti (vyřešiti) otázku* vyslovuje průběh (zakončení) děje. Proto se také mohou obě ty vazby i kombinovat: *podniknout kroky v řešení otázky*. Obě vyjadřují činnost povahy veřejné a svou neurčitostí se staly — snad ani ne zcela úmyslně — symbolem tajemnosti a složitosti úředního a politického dění.

Příklady na obrat *řešiti otázku* není třeba uvádět, poněvadž je čtenář najde o něco výše mezi příklady na užití abstrakta *otázka*. Zbývá tedy ještě uvésti několik příkladů na obrat *podniknout kroky*. Má několik obměn a prosté slovo *krok* zastupuje normální podst. jméno slovesné (tvar *podniknutí, podnikání kroků* není obvyklý). Zajímavé při tom je, že má slovo *krok* v tomto případě číslo jednotné, kdežto v celém slovesném obratu *podniknouti kroky* je jednotné číslo velmi řídké. Příklady toto vše, myslím, dobře osvětlí:

(Britská vláda) diplomatickou cestou *podnikne další kroky* k vyjasnění sovětského a britského stanoviska (A-Zet 18. V. 39). Úřední německá místa ...v Berlíně *učinila hned nutné kroky* (Lid. nov. 28. V. 39). Dnes Dánsko *podniká již zcela praktické kroky,* aby zahájilo v Grónsku těžbu zlata (Več. Č. sl. 28. IV. 39). A proto *byly zařízeny kroky* k dopadení mladistvého zloděje (Nár. pol. 3. VI. 39). Prosíme, abyste (týká se výboru Nár. souručenství) ... u pana ministra dopravy *zařídili potřebné kroky* (Nár. pol. 20. VI. 39). Podle názoru britské vlády znamená tento *krok* (t. j. zřízení gener. konsulátu v Praze) uznání de facto nynějšího stavu v Čechách a na Moravě ... (Nár. pol. 20. VI. 39).

Na konec zbývá zmínit se o neurčitosti při determinaci. Jak známo, zvyšujeme určitost výrazu ve větě přívlastkem (na př. *dům na rohu ulice*). Užijeme-li při tom zájmena ukazovacího, dosáhneme tím nejvyššího stupně určitosti, jehož lze dosáhnouti (na př. *tento dům*). Užijeme-li zájmena neurčitého, výraz celý je pak neurčitý: *nějaký, některý, kterýsi ... dům*. Nejvyššího stupně neurčitosti dosáhneme, když vynecháme vůbec podstatné jméno: *někdo, kdosi ...* (pro osoby), *něco, cosi ...* (pro věci). Rozličným kombinováním těchto prostředků, jež tu nemůžeme rozvádět do všech podrobností, získáme i rozmanité jemné odstíny v odstupňování určitosti.

Zájmeny neurčitými se vyjadřuje neurčitost nucená a není tu v podstatě rozdílu mezi jazykem odborným a obecným. Rozdíl je jen v tom, že se jich v odborném jazyce už pro jeho charakter užívá řidčeji. K vyjádření neurčitosti úmyslné však jazyk od-

borný nerad užívá zájmen neurčitých, jak je to zvykem v jazyce obecném, a místo nich klade adjektiva *jistý, určitý.*[3])

Jazyk novin, který se nikterak nevyhýbá obratům neurčitým, užívá obou těchto slov velmi často a s velkou oblibou. Na př.: Proto všechny agitace, které *určité* živly proti vládě a Národnímu souručenství vedou, nutno co nejrozhodněji odmítnouti a odsouditi. (Nár. listy 4. VI. 39). Přes to se v útocích pokračuje, neboť mají zřejmě *jistý* účel (Več. Č. sl. 7. VI. 39). Podle zprávy *jistého* londýnského večerníku schválila ve středu britská vláda anglickou odpověď na ruskou notu (Večer 18. V. 39). Firmy budou povinny odevzdávat svou práci po částech, a to tak, aby obec se mohla ihned pustit do *určitých* přípravných prací nebo přímo do budování některých částí celého projektu (Več. Č. sl. 28. IV. 39).

Zase je tu dosti dobře vidět dvojí druh úmyslné neurčitosti: autor buď považuje za zbytečné uvádět výraz určitý *(zpráva jistého večerníku)*, nebo určitý výraz nechce uvádět (*jistý účel)*. Jak ukazuje spojení *určité živly, jistý účel,* autoři rádi někdy vkládají do těchto dvou slov hanlivé zabarvení. Je to stejná expresivní neurčitost, kterou jsme už poznali u slov *živly, vlivy, síly* a p. Krom toho se nejednou objevují tato dvě adjektiva i na označení neurčitosti nucené, jak je zřejmo z příkladu: *aby se obec ihned mohla pustit do určitých přípravných prací.* Tento usus je nesprávný, neboť slova *jistý, určitý* již vzhledem k svému původu a dosud živému významu nemohou vyjadřovat neurčitost nucenou. Na vystižení nuceně neurčité determinace se hodí toliko zájmeno neurčité. Autor našeho příkladu to ostatně jistě vycítil, protože hned o kousek dále volil správně zájmeno *některý* (do budování *některých* částí celého projektu).

Povšechně lze říci o neurčitých výrazech v novinách toto:

---

[3]) Slovo *jistý* v tomto významu je doloženo i v jazyce krásné prózy Užívání slova *určitý* v tomto významu se považuje za chybu. Ve Vášově-Trávníčkově slovníku se praví, že se slova *určitý* užívá často nevhodně místo *nějaký, některý, jistý.* Pod heslem *jistý* se toto užívání slova *určitý* přímo vytýká za nesprávné. Nechci tu zásadně rozhodovat, do jaké míry je toto tvrzení oprávněno, ale důvody dnešního odmítání se mi nezdají dosti přesvědčivé. Na definitivní rozhodnutí v této věci bude třeba počkat do té doby,až bude zpracováno heslo *určitý* v Příručním slovníku. — Významový rozdíl mezi příd. jmény *jistý* a *určitý* uznává též Gebaurova-Ertlova Mluvnice česká II, 1926, 135, a toto stanovisko zastává také Naše řeč.

příčiny jejich užívání jsou takové, že jich nelze nedbati, a proto by nemělo smyslu šmahem odsuzovati všechny případy jejich užití. Avšak tam, kde jimi trpí správnost a jasnost výrazu, máme plné právo je kárati a vytýkati. Že jsou pohodlné, může nám býti toliko vysvětlením, nejvýš omluvou, proč se vůbec v jazyce novin vyskytují, nikoliv důkazem jejich oprávněnosti.

Neurčité výrazy u jmen osob snadno pochopíme ze zvláštního postavení, jež mají noviny v životě společenském. I když všeliké ty průmyslové kruhy, vládní místa, vedoucí činitelé, určité živly a tajemné vlivy jsou už hodně otřelé a málo pomáhají zvyšovat účinnost a působivost slohu, přec jen nejsou chybné a té jasnosti slohu, jakou žádáme na novinách, nejsou na újmu. Mimo to je jasné, že by se bez nich novináři ani nemohli obejít. To vše stačí, aby byla prokázána jejich oprávněnost. Ovšem do krásné prózy se takové výrazy nehodí, protože už jsou příliš otřelé, ostatně ani jich tu není nezbytně potřebí. Proto není radno je sem z jazyka novin přenášet, jak se o to někteří méně dovední autoři leckdy pokoušejí.

Horší je to s neurčitými výrazy abstraktními a slovesnými. Nelze sice tvrdit, že by byly chybné, ale svou značnou neurčitostí příliš porušují zřetelnost slohu. Proto je na místě omezovat jejich užívání jen na míru skutečně nezbytnou. V rukou málo svědomitého autora se mohou státi čistě jen prostředkem, jak zakrýt chudobu myšlenek slovy sice učeně znějícími, ale málo povídajícími. Výrazy neurčité, zvláště pak neurčitá abstrakta mohou býti jen vhodnou pomůckou slohu, nikoli však nositeli myšlenky, na to jest jejich obsah příliš mlhavý. Nebylo by ani tak těžké vytvořit z obratů typu *řešit otázku, podniknouti kroky, vytvořit předpoklady, za jistých okolností, skutečnost, otázka a problém* celé věty, které by zdánlivě vypadaly velmi úctyhodně, ve skutečnosti by však měly žalostně málo obsahu. Tak vzniká t. zv. papírový sloh, který poskytuje čtenáři místo pravého obsahu jen nedostatečnou náhražku planých slov nebo věci jednoduché zbytečně komplikuje.

Tato výtka se týká především slov *otázka* a *skutečnost*. Slovo *skutečnost* je tak mlhavé, že mu chybí nejmenší dávka nezbytné názornosti, a jak se lze z příkladů přesvědčit, berou si je autoři jen z pohodlnosti. Slovo *otázka* (a ovšem také jeho synonymum *problém*) je dnes v novinách velkou módou. Jak pěkně kdysi

řekl spisovatel K. Čapek,[4]) čtenář novin má dojem, že se vůbec nic nedělá, nýbrž že se jen řeší problémy. Vše se mění na otázky, i to, kde o nějaké otázce naprosto nemůže být řeči (na př.: *Otázka hašení ohně učinila pokroky*. Nár. pol. 26. IX. 39). Skoro bychom si mohli myslit, že tu jde o nějaký zjev pathologický, kdybychom nebyli přesvědčeni, že autoři tak píší mnohdy ze slohové a bohužel i myšlenkové pohodlnosti.

Proti užívání slova *jistý* při úmyslně neurčité determinaci nelze míti námitek, avšak pro neurčitost nucenou se toto slovo nehodí.[5]) Zde by měli novináři zpytovat svědomí, zda skutečně užívají tohoto slova jen tam, kde by takto označený výraz neurčitý mohli bez velkých potíží nahradit výrazem určitým. Ve všech ostatních případech nechť se spokojí dobrým a spolehlivým zájmenem *některý, nějaký*.

Je tedy třeba zacházet s neurčitými výrazy opatrně. Užívá-li se jich nad míru, skrývá se v nich nebezpečí pro autora i pro čtenáře.Autor z pohodlnosti zvyká jejich lesklému povrchu a časem si přestane uvědomovat, jak málo jsou obsažná, a tak ztráceje smysl pro jejich vhodné uplatňování, zabřídá víc a více do tohoto papírového způsobu vyjadřování. Stejně se může stát i čtenáři. I on časem přivykne takovému slohu a náhražku obsahu počne pokládat za obsah sám. Že toto nebezpečí není nikterak malé, je vidět i z toho, že někteří méně pečliví nebo méně nadaní autoři beletrističtí napodobují tento způsob vyjadřování a někdy z pohodlnosti a neopatrnosti, někdy pak z neznalosti přejímají rozličné novinářské obraty neurčité i do slohu beletrie, ačkoliv tu nejsou oprávněny a ani se sem svým rázem nehodí. Není snad ani potřebí podotýkat, že se tím jemnost beletristického vyjadřování neobyčejně otupuje a jazyk sám se kazí a zplošťuje.

---

[4]) »Toto hojně a úspěšně užívané slovo (t. j. slovo *otázka* neboli *problém)* je s to dáti tvé řeči ráz hluboký a bádavý. Neříkej ,,stůl", nýbrž ,,problém stolu"; nemluv o dramatě, nýbrž o otázce dramatu. Neříkej ,,ženské potřeby", nýbrž ,,ženská otázka", a chceš-li se před spaním pomodlit, nedělej to k bohu, nýbrž k ,,problému náboženství". Výhody jsou na dlani: 1. Mluvíš-li o skutečnostech, musíš mluvit jasně; mluvíš-li o problémech, můžeš, ano dokonce máš mluvit složitě. 2. O skutečnostech musíš mít jistotu nebo aspoň zkušenost, kdežto o problémech musíš míti nejistotu, nebo aspoň nezkušenost. 3. Otázka čili problém jest thema velmi vděčné proto, že můžeš při něm stejně mluvit o tom, co je, jako o tom, co není.« (Karel Čapek, Kritika slov. Praha 1929 str. 72.)

[5]) Tento chybný usus Naše řeč autorům často vytýká, na př. XVI, 183, XX, 262; XXII, 279.

Eugen Knap:

Poznámky k Příručnímu slovníku jazyka českého.

U slovesa *klapati,* které kolísá v tvarech présentních mezi vzorem „mazati“ a „dělati“, udává PS. v présentu jen tvar *klapu, klapeš* atd., v rozkazovacím způsobě pak tvary *klap* i *klapej,* v přechodníku přítomném jen *klapaje.* Příslušné sloveso dokonavé se vyskytuje ve dvou tvarech, lišících se kvantitou: *klapnouti* i *klápnouti;* tvar *klápnouti* je však řidší. Germanismus *něco klape, klapne* (= je v dobrém pořádku, v souladu, souhlasí, hodí se) označuje PS. za výraz familiární. Podstatné jméno *klarinetista* má v množném čísle tvary *klarinetisté* i *klarinetisti,* podstatné jméno *klasicista* („stoupenec, hlasatel klasicismu“) však jen tvar *klasicisté.* Všecka do češtiny přejatá cizí slova odvozená z latinského slova „classis“ píše PS. jen s jedním *s.* Ze tří přídavných jmen, která vyjadřují totéž co „klasicisující“, *klasicistický, klasicistní* a *klasicistský,* jsou běžná jen první dvě; třetí z nich je řídké. Řídká jsou i podstatná jména *klasicita* a *klasika* proti běžným výrazům *klasickost, klasičnost.* Dvojí kvantita se připouští u slova *klasí* i *klásí* (= klasy zbylé na poli po sklizni, souhrn klasných částí obilních stébel). Dvojí formu má hospodářský odborný termín, který označuje olamovače osin, součást mlátičky, *klasňovač* i *klasňovák;* rovněž sloveso vyjadřující jeho činnost má dvojí tvar, *klasňovati* i *klasnovati.* Četné vazby slovesa *klásti,* které Brus Matice české i Rukověť Bartošova zavrhovaly pro nečeský původ, uvádí PS. bez poznámky, tedy je považuje za správné i ve spisovném jazyce: *klásti počet z něčeho, klásti odpor, meze, přítrž, otázku, podmínku, problém, nároky, naději, důvěru.* Jen u výrazu *klásti vejce* poznamenává PS., že je to výraz jen knižní, napodobený podle němčiny místo správného *snášeti vejce,* mluví-li se o slepicích; o hmyzu se ho však užívá správně. Podstatná jména *klatba* a *kletba* uvádějí Pravidla českého pravopisu vedle sebe jako tvary správné a nenaznačují významového rozdílu mezi nimi; tento rozdíl však jasně vyplývá z hesel PS. *Klatba* vyjadřuje „církevní prokletí, anathema“, ve významu přeneseném i „vyloučení z národa“, pak „vyloučení provinilce z právní společnosti a zbavení právní ochrany v středověkém německém právu“. Jen zřídka má význam „kletba, prokletí vůbec“. Význam „klení, nadávky“ na-

jdeme jen v řeči archaisující, u Jana z Hvězdy, Jiráska a Wintra. Naproti tomu podstatné jméno *kletba* znamená „zlořečení, zaklení, prokletí", pak i „zlý osud, osudové určení"; jen zřídka se jím označuje „církevní klatba". Tento významový rozdíl je však téměř zcela setřen v dvojici přídavných jmen slovesných *klatý*, „kletbou stižený, prokletý, zlořečený", a *kletý*, „proklatý, zlořečený, zlý, neblahý"; přídavného jména *klatý* se však podle poznámky PS. užívá jen v řeči básnické. Ani u příslovcí *klatě* a *kletě* nenalézáme významového rozdílu (= proklatě, zatraceně); tvaru *klatě* se podle PS. ovšem užívá málo a jen v řeči básnické.

Mluvnice Gebaurova-Ertlova poznamenává u slovesa *kláti* (stč. přít. čas kolu, kóleš atd.), že se v nové češtině vyskytují jen jeho tvary infinitivní, ale tvary présentní že se doplňují ze sloves jiných (na př. *bodati*); Pravidla čes. pravopisu toto sloveso ani neuvádějí. PS. však uvádí tvar přít. času *klám*, novotvar to podle vzoru „dělati", vedle archaického původního présentu *kolu, kolou*, dále příčestí minulé činné *klál* a příčestí minulé trpné *klán* vedle řídkého *klát*. Dvojí kvantitu připouští PS. v odborném výraze *klatka* vedle *klátka* (= příčné dřevo pod vozem s dřevěnými špalíky na konci, kterým se brzdí kola, nebo dřevo, které se upevňuje psu na krk, aby nemohl volně běhati, klapec). Pravidla označují část páky u některých hudebních nástrojů, na př. u piana, jejímž stisknutím se vzbuzuje tón, nebo takovou část páky u psacího, sázecího nebo počítacího stroje a pod., jen podstatným jménem rodu mužského *kláves*, 2. pád *klávesu*. PS. uvádí také tento tvar, ale jako výraz řídký (doklad je uveden jen ze staršího autora, Václava Vlčka); běžný je podle PS. tvar rodu ženského *klávesa*, 2. pád *klávesy*. Při heslech k l a u n, k l a u n s k ý poukazuje PS. k heslům *clown. clownský, clownství*, tam však uvádí tato slova jen pravopisem cizím; tak také je tedy třeba psáti. Vedle slova *klavichord*, „klavír starého tvaru s malým počtem strun", uvádí PS. i tvar *klavikord*, ale poznamenává, že se vyskytuje jen málo. Kromě nich uvádí i třetí slovo téhož významu, *klavikordion*. Poznamenává, že je to podstatné jméno rodu středního a že se skloňuje podle vzoru „město", tedy 2. pád *klavikordia*. Sklonění v rodě mužském podle vzoru „hrad", 2. pád *klavikordionu*, považuje PS. za méně správné. Podstatné jméno *klavírista* má v množném čísle jen tvar *klavíristé*. Pravidla uvádějí při hesle *klavír* jen přídavné jméno *klavírní;* PS. vedle něho uvádí i přídavné jméno *klavírový*, s významem ovšem poněkud se lišícím: klavírní sonáta, klavírní hodiny, klavírní konservatorista, kla-

vírní hra, skladba, výtah, klavírní harmonika — klavírový zvuk, klavírová škola. U hesla *klaxon,* „automobilová houkačka“, poukazuje PS. k heslu *klakson,* 2. pád *-u;* dává při něm tedy přednost psaní s *ks.*

Z přídavných jmen utvořených ze základního kmene *klek-* a majících význam „zakřivený, křivolaký, křivý, ohnutý“ jen *klečitý* je podle PS. výraz běžný; slov *klečatý, klečkatý* a *klečkovitý* se užívá jen málo. Podstatné jméno *klej,* 2. pád *kleje,* „lep, lepidlo“, označuje PS. za archaismus.*) *Glejt* (= ve středověku průvodní list zaručující bezpečnost) lze psáti i *klejt.* Poněkud zastaralé je už podstatné jméno *klekadlo* proti běžnému dnes *klekátko.* U slovesa *kleknouti* uznává PS. za spisovný tvar přechodníku minulého jen novotvar podle vzoru „minouti“, *kleknuv, kleknuvši, kleknuvše;* původní tvar *klek, klekši, klekše,* který jediný uvádějí ještě Pravidla, PS. neudává už vůbec. Uměle utvořený výraz *klen,* 2. pád *klenu,* s významem „klenba“ uvádí PS. s doklady z Pflegra Moravského a z Nerudy a s poznámkou, že to je výraz básnický. Na označení kamene nebo jiného staviva upraveného k vyzdívání klenby uvádí PS. jako obyčejný výraz slovo *klenák,* kdežto slova *klenáč* a *kleňák* označuje za řídká. Se stejnou platností, bez rozdílu významového uvádí PS. přídavná jména *klenební* a *klenebný* „klenbový“. Podstatné jméno středního rodu *kleně,* „tloušť, druh kaprovitých ryb, Squalius cephalus“, má dvojí sklonění, buď podle vzoru „moře“, 2. pád *kleně,* nebo podle vzoru „kuře“, 2. pád *kleněte.*

Citoslovce napodobící klepání zní *klep* nebo *klepy,* zpravidla opakováno: *klep, klep — klepy, klepy;* tvar *klepy* píše PS. *jen* s tvrdým *y,* i když se v dokladu z Holečka píše *i* měkké, k l e p i. Slovesu *klepati,* které původně náleželo ke vzoru „mazati“, zůstává podle toho vzoru jen présens *klepu, klepeš* atd., ovšem vedle novotvaru podle vzoru „dělati“ *klepám, klepáš* atd.; rozkazovací způsob a přechodník přítomný mají už jen novotvary podle vzoru „dělati“ *klepej, klepaje, klepajíc, klepajíce;* zachovává tedy PS. směrnici udanou mluvnicí Gebaurovou-Ertlovou, ač v jazyce hovorovém rozkazovací způsob podle vzoru „mazati“ *zaklep, vyklep* není nijak vzácný. Dvojí tvar, lišící se kvantitou, má dialektické podstatné jméno *klepač* vedle *klepáč;* z dokladů však poznáváme, že *klepač* označuje známou moravskou velikonoční dětskou klapačku, kdežto *klepáč* je familiární název starého českého mlýna.

*) Běžnější je výraz *klí,* zpravidla se však užívá výrazu *klovatina.*

Slovesa 2. třídy, která se časují podle vzoru „tisknouti", zachovávají také podle PS. v příčestí minulém činném tvar bez kmenotvorné přípony *-nu-*, jak PS. zvlášť uvádí, tedy *klepnouti: klepl* (nikoli klepnul), *klesnouti: klesl* (nikoli klesnul). V příčestí minulém trpném je ovšem už jen novotvar *klepnut*. Podstatné jméno *klerus*, 2. pád *kleru*, „duchovenstvo, kněžstvo", má i druhý, ovšem řidší tvar *klér*, 2. pád *kléru* (je doložen z „Času"). Totéž slovo *klér*, 2. pád *kléru* je však i běžný odborný termín cukrovarský a označuje odbarvený koncentrovaný cukerný roztok. Vedle běžného slova *klerik*, 2. pád *klerika*, „příslušník kleru, osoba duchovní (významový opak slova „laik") nebo kandidát kněžství", vyskytuje se i řídký tvar s latinskou koncovkou *klerikus*, 2. pád *klerika*. Ve shodě s Pravidly uvádí PS. jako stejně správné tvary *klest*, 2. pád *klestu*, rodu mužského, i *klest*, 2. pád *klesti*, rodu ženského. Ve významu „větvoví oddělené od rostliny" se běžně užívá i tvaru rodu středního *klestí* nebo pomnožného podstatného jména rodu ženského *kleštiny*, 2. pád *kleštin*. Příslušné přídavné jméno je *klesťový* (klesťové boudy = boudy na klestí). Vedle pomnožného podstatného jména *kleště*, 2. pád *kleští* uvádí PS. i singulární tvar *klešť*, 2. pád *kleště*, doložený z Antala Staška, ale podotýká, že je to tvar řídký a že má význam přenesený. Zdrobnělé podstatné jméno k němu je *klíšťky*, 2. pád *klíštěk* (s *ť*). Stav kleštěnců se nazývá *kleštěnectví* i *kleštěnství*. Kdežto Pravidla stavějí vedle sebe jako stejně oprávněná slova slovesa *klevetiti* i *klevetati*, poznamenává PS., že je tvar *klevetati* (PS. jej dokládá z Rubeše a z Koubka) již zastaralý. To platí i o slovech *klevetavý* a *klevetavost* vedle běžných *klevetivý*, *klevetivost*. Sloveso *klevetiti* má vazbu *klevetiti o kom* nebo *na koho*.

Vladimír Šmilauer:

Výklady slov.

Ocas a ocún.

V Listech filologických 65, 1939, 440—445 se zabývá J. M. Kořínek výkladem těchto dvou velmi záhadných slov. Postupuje při tom takto: České *c* mohlo vzniknouti z *-tj-* (jako v *Rokycany* z *Rokyt-jan-*, *placen* z *plat-jen-* atp.). Můžeme se tedy domnívati, že i počáteční *oc-* vzniklo ze staršího (praslovanského) *ot-j-*. *Ot-* je starší podoba předložky a předpony *od-* (je uchována na př. v slově *ote-vříti*, jež je v stejném poměru

k *zavříti* jako *odemknouti* k *zamknouti,* a v slově *ot-ruby,* což jsou částky „odrubané“). Zbývalo by tedy už jen vyložiti, co znamená *-jas-* a *-jun-*. Předpokládané *ot-jas-* spojuje Kořínek s praslovanským *po-jas-,* z něhož vzniklo v češtině *pás* (ve východních a jižních slovanských jazycích původní *pojas-* zůstalo). Jako *pojas-* znamená to, „co obepíná tělo“, tak znamená *ocas* to, „co visí od těla, co je volně k tělu připojeno“. Zjistit základ, z něhož je tvořeno slovo *ocún,* je těžké, protože u květiny tak odchylné od běžného typu a nadto jedovaté je možných podnětů pojmenování mnoho. Kořínek spojuje základ tohoto slova s *jun-,* které máme v slovech *junák, jinoch;* mohlo by to znamenati „co omlazuje“ nebo „co očišťuje“ nebo i „co se omlazuje, t. j. kvete, když ostatní příroda umírá“. Autor je si dobře vědom toho, že významová stránka není dost jasná (výklad jmen rostlinných patří vůbec k nejtěžším úkolům etymologickým) na rozdíl od stránky hláskové, kde je výklad *c* z *tj* dobře opřen slovinským *očun* (z *tj* vzniklo v slovinštině *č*).

Pachole, chlap, chaluha, chalupa.

V časopise „Język polski“24, 1939, 40—45 převádí prof. T. Lehr-Spławiński na společný základ několik slovanských slov, která byla dosud pokládána za samostatná. Tímto společným základem je kořen *chol-* (s obměnou *chl-* a *chal-;* srv. *mor, s-mr-t, z-mar).* Základní jeho význam je „hrnouti, zahrnovati, obklopovati“, potom i „zahalovati, chrániti, pečovati o někoho“. Ze slov doložených i v češtině patří sem:

a) S významem „pečovati o někoho“: *chlácholiti* ze zdvojeného **chol-chol-iti* (jako je z *bol-bol-iti bláboliti*).

b) S významem „ten, o kterého se pečuje, o němž je třeba pečovati“: *pachole* (malý chlapec) a *chlap* (z *chol-p-; člověk nesvobodný). O tom, že „dítě“ a „nesvobodný člověk“ byli řaděni do téže kategorie, svědčí slovo *otrok,* které v staré slověnštině, stejně jako v starší ruštině, znamenalo „dítě“.

c) S významem „halící předmět“: *halena* (s přikloněním k *haliti;* obyčejně se vykládá podle Miklosiche z perskotureckého *ali,* koberec); *chaluha* (plot, potom křoví a hustý porost; v češtině žije jen ve starém slově *chalužník,* srv. zá-keř-ník s týmž významem; botanické jméno *chaluha* bylo přejato nově z jihoslovanštiny); snad *chalupa,* s tvořením ovšem odchylným.

Výklady Lehrovy se týkají slov, o nichž nedávno jednal V. Machek (v. Naše řeč XXIII, 147): *chlácholiti* vykládá M. stejně; ale odděluje od toho slovo *chlap* (s původním významem „sprostý muž“) a *chaluha* (též s původním významem „plot“); slovo *chalupa* podezírá — jistě oprávněně — z cizího původu.

Pero — kapraď — pratať sa — práce — prťák.

Podobnou skupinu vytváří týž autor v sborníčku Ułaszynově „Polono-slavica“ 1939, str. 26—29, ze slov zde nadepsaných. Základním kořenem indoevropským je *per-* s významem „letěti“ (z téhož kořene je i německé *fahren,* jeti, a latinské *portus,* přístav). V slovanštině vzniklo z něho jednak slovo *pero* (nástroj letu; k tomu *peruť*), jednak *peřej* (letící voda). Z téhož kořene, rozšířeného o *t,* je tvořeno:

a) se zdvojením slovo *paport-,* pol. *paproć* (z toho je jméno Paprockého), slovensky *papraď* (i na Vizovicku a Vsetínsku se podle Bartoše jmenují lesy *Papradná),* česky *kapradí* (stč. *kapratie; k* vzniklo z *p,* aby se rozlišila dvě po sobě následující *p*). Pojmenování toto je podníceno podobou kapradinového listu a peruti.

b) Od významu „letěti, rychle se pohybovati“ se přechází k významu „způsobovati pohyb“ ve valašském *pratať,* zaháněti, odklízeti (v slovenštině znamená jen „odklízeti, uklízeti“) a v srbocharvátském *pratiti,* posílati; zvratné slovenské *pratať sa* znamená „cpáti se (někam), kliditi se“.

c) U oslabeného základu *prt-* nacházíme další význam „nakládati na někoho, namáhati někoho“ v srbocharvátském a slovinském *prtiti, prtati.*

d) Odtud lehce přejdeme k významu „námaha, práce“, který je v slově **port-ja,* čes. *práce,* a k významu „výsledek práce“ (zvláště při základní řemeslné práci, tkaní) v slovinském *prt,* plátno; v češtině máme zachováno jen odvozené a významově posunuté *prtati,* látati (obuv), *prták* (a *prťák* s expresivním *ť*), švec, spravující starou obuv.

Nelze ovšem zatajiti, že významové přechody zde předpokládané (zvláště od „pohybu“ k „námaze“) jsou hodně prudké a ne vždy dost přesvědčivé.

Středověk.

Jméno středověku je mezinárodní kalk; to znamená, že je ve všech evropských kulturních jazycích tvořeno podle téhož modelu, ovšem vždy z domácího materiálu (někdy však jako singulár, jindy jako plurál): francouzsky *moyen âge,* italsky *medio evo,* španělsky *edad media,* anglicky *Middle Ages,* švédsky *medeltid,* dánsky *middelalder,* německy *Mittelalter,* polsky *wieki średnie,* rusky сре́дние века́, srbocharvátsky *srednji vijek,* bulharsky *srěden’ věk’* atd. Předlohou všech těchto pojmenování je latinské *media tempestas.* Užil ho po prvé před 470 lety (r. 1469) italský humanista *Giovanni Andrea* (o tom N. Edelmann, Romanic review XIX, 3 n.).

Uher - maďar.

Jméno *uhrů,* osutiny z ucpání a zánětu mazových žláz kožních, je všeslovanské (rusky угорь, ukrajinsky вугор, srbocharvátsky *ugrk,* slovinsky *ogrec,* polsky *węgier,* dolnolužicky *hugra, huger,* hornolužicky *wuhra).* Souvislost s národním jménem *Uhrů* je hodně pochybná, — třeba Brückner upozorňuje na zajímavou shodu s německým *die Finne,* uher, *der Finne,* Fin. Ale pro lidový jazykový cit je totožnost obou jmen něčím zcela nepochybným. Proto se v obecné češtině za *uher* klade synonym slova *Uher,* totiž *maďar* (E. Rippl, Zeitschrift für slav. Philologie XVI, 217).

O spolupráci jazykozpytu a kulturního zeměpisu.

V „Germanisch-romanische Monatsschrift" 27, 1939, 138-147 uveřejnil doc. dr. H. Hochholzer článek o spolupráci jazykovědy a kulturního zeměpisu. Třeba jde o program a požadavky často už zdůrazněné, jistě rádi bychom si je znova připomenuli. Ustrneme však nad příkladem, na němž chce autor demonstrovat užitečnost této spolupráce: „Sumerské *urud,* měď, shoduje se, jak se zdá, s latinským *aes rude*; stejně zní jméno pro rudu, bronz v charvátštině a bulharštině, *rudaca* (srv. české *hrudy,* drsný); v germánštině je **arud,* hornoněmecky *aruzzi* > *Erz.* S touto rovnicí se shodují silné krajinné stopy označující cestu, kterou šla výroba bronzu, zjevně od jihovýchodu k severozápadu: balkánské země a kotlina dunajská poskytují anthropogeografické podmínky pro rozšíření této slovní čeledi; podle toho můžeme přesněji určiti cestu, i když ne v detailech, přece aspoň ve shodě s výsledky archeologie." Stručný smysl těchto učeně znějících výroků je zjevně ten, že se výroba bronzu šířila ze Sumerska do Germanie (a do Italie) přes Balkán a stopami toho že je příslušné slovo bulharské a charvátské.

Poznamenáme jen stručně, že srbocharvátské i bulharské slovo zní *ruda,* ne *rudaca,* i že české *hrubý* (tak třeba asi čísti místo *hrudy*) nemá s tím vůbec co dělat, a všimneme si hned podstaty věci. Německý orientalista Fr. Hommel vyslovil po prvé domněnku, že pramenem indoevropské čeledi slovní, k níž mimo slova již uvedená patří i staroindické *lohá-* (měď, železo), je sumerské *urud.* Přes některé možné námitky uznávají dnes pravděpodobnost této domněnky i nejlepší odborníci (Niederle, Život starých Slovanů III, 1, 208; O. Schrader, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde I, 262; Walde-Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen 1928, II, 359 atd.). Ale ovšem všichni tito autoři vědí, že

sumerská kultura kvetla v pozdější Babylonii hlavně ve IV. tisíciletí před Kristem (v III. tisíciletí zatlačili Sumery semitští Akkadové). Bronzovou kulturu přejali tedy od nich Indoevropané — i s příslušným termínem — někdy před r. 3000 př. Kr. Výslovně tak říká G. Ipsen v článku „Der alte Orient und die Indogermanen" (Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft 1924, 200 n.). Tehdy ovšem tvořili Indoevropané ještě dosti jednotnou skupinu. Slované se počali od nich oddělovati (podle N. Trubeckého) až někdy okolo r. 1500 př. Kr. a rozdělovati se v jednotlivé národy nejméně o 2000 let později. Že balkánští Slované mají slovo *ruda,* nesouvisí nijak s jejich osídlením, protože zdědili toto slovo, jako všechny ostatní národy slovanské, z praslovanštiny — a praslovanština je má z indoevropštiny. — Je tedy ve výkladu Hochholzrově úžasně přímo zanedbána historická perspektiva. Jistě jest chyba, nemá-li kulturní historik jazykového školení, a u jazykovědce neznalost kulturních dějin působí trapně. Když však někdo nerozumí ani jazyku, ani historii, je z toho věda náramně truchlivá.

Fotografie.

Pražská výstava „Sto let české fotografie" nám připomněla, že je slovu *fotografie* letos sto let. Vytvořil je totiž r. 1839 anglický fysik John Herschel, a to kombinací dvou pojmenování starších: a) slova *fotogenický* (photogenic drawing, fotogenické kreslení), pocházejícího od W. H. Foxe Talbota, a b) slova *héliographie,* jehož autorem je Francouz Nicéphore Niepce. Tedy *photo*genic hélio*graphie* > *photographie.*

Zkratka *foto* vznikla ve Francii r. 1872 (Lorédan Larchey). Z roku 1839 pochází i dnes už archaistický termín *daguerrotypie* („nejstarší způsob fotografie, exponující na desce pokryté jodidem stříbrnatým"); jeho předlohou bylo slovo *stereotypie* a základem jméno vynálezcovo, *Daguerre.*

Slovo *fotogenický,* které bylo základem slova fotografie, bylo svým následovníkem úplně zatlačeno; ožilo až hodně později, a to ve významu odchylném: „způsobilý k úspěšnému zobrazení fotografií"; mluvíme o fotogenické tváři atp. Leo Spitzer (Le français moderne VII, 1939, 125—132), pojednávaje o těchto slovech, upozorňuje, že v angličtině počíná pronikati nový význam slova *fotogenický,* totiž „dávající se rád fotografovati"; užívá se ho o exhibitionistech: filmových herečkách a některých státnících.

V materiálu Slovníka jazyka českého je slovo *fotografie* doloženo po prvé r. 1855 (v Obzoru), slovo *daguerrotyp* r. 1845 (v Klácelových Jahůdkách); slovo *fotogenický* však až r. 1930.

Husaři.

O tomto názvu uherského jízdního vojska, vytvořeného králem Matyášem Korvínem r. 1459, psal J. Zubatý v Naší řeči V, 186. Ukázal, že je slovo „husar“ v češtině doloženo již r. 1478 (Archiv český VI, 59), a ve výkladu vyšel z oprávněného odmítnutí etymologie přetištěné r. 1915 v Národních listech č. 334 z nějakého německého deníku (můžeme dodat, že to byl Frankfurter Zeitung 23. XI. 1915): že prý to byla původně přezdívka charvátských jezdců, protože kradli husy. Uvedl dva různé výklady jiné a rozhodl se pro ten, který vychází z maďarské číslovky *húsz*, „dvacet“. Podle starého uherského odvodního zákona prý vždy jeden ze dvacíti odvedených byl dáván k jízdě. Tento výklad se vyskytuje už dávno a v rozličných obměnách: že ze dvaceti nevolníků musil každý šlechtic uvolnit jednoho muže (Lidové noviny 21. I. 1933), že na každých dvacet domů připadl jeden voják (Magyar Katonai Szemle I, 1931), ba i že za každého svého mrtvého pobili dvacet nepřátel (*húsz az ára,* dvacet je cena; zaznamenává A. Horger, Magyar szavak története 83). Přidržují se tohoto výkladu i etymologické slovníky německé (Kluge-Götze, Weigand, Bergmann, Wasserzieher).

A přece se rozbíjí o ten fakt, že se v starší maďarštině příponou *-ár* tvoří substantiva jen ze sloves, kdežto z číslovky je takové tvoření nemožné. Proto je třeba dáti přednost výkladu druhému, že je totiž maďarské slovo přejato ze srbštiny. Základem je srbské slovo *husar,* známé od XIII. stol. ve významu „lupič“ a mající varianty *hursar; gusar, gursar; kursar (gusar* znamená „pirát“). Jde nyní o to, jakého původu je toto srbské slovo. Brückner (Ungarische Jahrbücher IV, 81, Słownik etymologiczny 174, 177) se domnívá, že jeho základem je slovanské *chǫsa* (pol. chąsa, loupež atp.), přejaté z gotského *hansa,* „družina“ (příbuzné s tím je německé *Hanse).* Protože však jsou při tomto výkladu potíže hláskoslovné (nedovedeme vyložiti formy s *r:* hursar, gursar, kursar) i slovotvorné (*-ar* ve významu „příslušník jistého celku“ je až hodně mladé a řídké, srv. české kartelář, jednotář), dává se přednost výkladu, že základem je latinské *cursarius,* z něhož je i italské *corsaro,* korsar. Z tohoto latinského slova vyložíme dobře tvary *kursar, gursar* i *gusar* (disimilační ztrátou jednoho ze dvou *r*). Uvázneme však u varianty *husar.* Pro srbocharvátštinu nemůžeme totiž předpokládati původ *h* z *g;* srbch. *h* vzniká z *ch.* Ale i tuto potíž podařilo se rozřešit zásluhou belgického učence H. Grégoira, který ukázal na řecké slovo *chósarios;* vykládal o tom

v Byzantion XIII, 31—32, 279—280, a v Mélanges E. Boisacq 1937, 443—451; cenné doplňky podal L. Gáldi v Magyar nyelv XXXV, 160—165. Podle konečné formulace Gáldiovy se v srbocharvátštině smísila dvě slova, latinské *cursarius* a řecké *chósarios*. To se vyskytuje v byzantských pramenech ze západní části říše v X.—XI. století a znamená „přední hlídku, vyzvědače, pleníka" (původní význam je „ten, kdo se lstí zmocňuje zajatců"). Jiná podoba tohoto slova, *chonsarios*, ukazuje svým *n* na vliv slova *chǫsa*, uváděného Brücknerem. Po stránce významové není přechod od představy „voják" k představě „lupič" nic ojedinělého: i latinské *latro*, předek našeho *lotra*, znamenal původně žoldnéře, *brigant* je vlastně člen brigády, jako je *bandita* vlastně jen příslušník družiny, bandy. Spíše nás zarazí, že Matyáš použil pro svou jízdu jména, které v Uhrách mělo význam „lupič": r. 1432 se tam píše „contra huzarones et alios nonnullos malefactores" (proti „huzaronům" a některým jiným zločincům). Gáldi se domnívá, že snad někdo na dvoře Matyášově znal původní řecký význam. Ale to je dohad značně násilný. Spíše má pravdu starší výklad, že se toto vojsko Matyášovo rekrutovalo skutečně hlavně z loupežníků.

Ūrasen — uraziti.

E. Glässer tvrdí v časopise Wörter un Sachen XX, 162, že německé lidové sloveso *úrasen*, „plýtvati, utráceti", pochází z českého *uraziti*. Ale již významová stránka ukazuje, že ta dvě slova nelze spojovati; přihlédneme-li blíže k německému slovu, nemožnost této etymologie se objeví tím výrazněji. Sloveso *uraaßen* (tak je píše Der Sprach-Brockhaus), užívané v lidové řeči jihoněmecké, je totiž složeninou slovesa *aaßen, aasen*, „špatně hospodařiti, plýtvati".

Estonci.

Všímavý čtenář by rád věděl, proč my říkáme *Estonci*, kdežto Němci *Esten*. Kde prý se vzalo ono *-on-?* Je to případ různého způsobu pojmenování národa. Mezi jménem země a jejích obyvatel může býti totiž ten poměr, že se země jmenuje podle obyvatel (Čech — Čechy, Němec — Německo, Dán — Dánsko), nebo naopak ten, že se obyvatelé jmenují podle země (Amerika — Američan, Habeš — Habešan). Němčina v našem případě užívá způsobu prvního: *die Esten — Estland* (národ sám se jmenuje *Eest*, svou republiku *Eesti Vabariik;* první doklad jména této země je v Tacitově Germanii, kap. 45: Aestii). Čeština — jako mnohé jazyky jiné — vychází z latinského jména země *Estonia* (francouzsky *Estonie*, anglicky *Estonia)*.

To je tvořeno z národního jména příponou *-onia*, vyabstrahovanou z antických jmen jako *Macedonia, Ausonia* atp. a v středověku oblíbenou (*Franconia* — Fransko, *Polonia* — Polsko). Stejným způsobem je z kmenového jména *Lapp* utvořeno *Lapponia* (u nás *Laponsko, Laponec,* německy die *Lappen, Lappland*) a ze *Sclavus,* Slovan, jméno *Sclavonia,* Slavonsko.

Několik příjmení .

Pan J. V. Bezděka, odborný spisovatel v Příbrami, zaslal nám před časem list s velmi zajímavým obsahem. Z něho vyjímáme tyto výklady příjmení, opřené o dokonalou znalost archivů a matrik zvláště v Strakonicích a Příbrami:

1. Jméno příbramské rodiny *Čerkauerů* pochází z *Zürchauer* (je doloženo ve Falknově n. O.), z něhož se vyvinulo přes podoby *Zürkauer, Zerckauer* (1775).

2. *Falc, Falclík, Falcník.* Rodiny s těmito jmény se vyskytují v Příbrami a v okolí. Praotcem jejich je Matěj z Falce, jeden ze švábsko-bavorských kolonistů, kteří byli v 60. letech XVII. století povoláni pány Račíny z Račína, aby v lesích pálili uhlí pro račínské železné hutě. Zdrobnělina *Falclík* se objevuje v první polovině 18. století; z ní se později vyvíjí podoba *Falcník.*

3. *Ludikarové* jsou strakonický rod, usazený tam nedlouho po třicítileté válce. Původní forma *Ludegger* se postupně mění v *Ludegar, Ludekar,* od druhé poloviny 18. století pak v *Ludikar.* Slabika *di* je tvrdá.

4. *Minibergrové,* průmyslnická rodina volyňská, mají praotce Mühlbergra, který se usadil koncem XVII. století v Strakonicích; 1715 nacházíme psáno *Miliperkr,* 1716 *Miniperkr.*

5. Doplňme tato jména rodin přistěhovalých do Čech v době pobělohorské ještě jedním, o němž vykládá Jos. Pilnáček v Časopise Rodopisné společnosti v Praze XI, 19—21:

jihočeští *Tibitanzlové* jsou potomky vlámského ranhojiče Adama *Duventacka,* který se usadil s Buquoi u Nových Hradů. Formy tohoto jména jsou postupně: Divintach, Divintaz, Dibintaz, Dibitanz.

Nebude nikoho, kdo by po přečtení těchto výkladů nepodepsal s plným přesvědčením zásadu p. Bezděky, že „vykládati smysl nebo původ méně běžného příjmení bez důkladné znalosti původních matričních zápisů nemá smyslu."

A připojujeme prosbu k naší inteligenci, aby všude dbala o zachycení a zpracování starých matričních zápisů. Starší, často špatně čitelné třeba opsat, pořídit k nim index nebo za-

ložit k nim lístkový katalog. Kolik tu skvělých příležitostí pro oddané a obětavé pracovníky!

Levoča a Liptov.

a) Jméno *Levoča* vykládal J. Melich (Magyar nyelv XVII, 188, XXI, 283) z maďarského jména *Leucsa,* domáckého (hypokoristického) tvaru jména *Laurentius* (Vavřinec). Namítl jsem ve „Vodopisu starého Slovenska“ 397, že by při tom zůstal nevyložen trojslabičný tvar slovenský. I. Kniezsa v Magyar nyelv XXV, 183—184 uznává tuto námitku, vylučující přejetí z maďarštiny do slovenštiny, a hledá výklad jiný, soudě správně, že starší je jméno potoka, kdežto osada byla jmenována až podle něho. Jméno *Levoča* je slovenská odvozenina od adjektiva *levý,* tedy „levý přítok Hornádu“. Doklady *Desna,* t. j. pravá, a *Balog,* Blh, t. j. levý, dokazuje Kniezsa, že se potok může jmenovati „levý“. Přípona *-oč, -oča* je řídká, ale přece se dá doložit (třeba ne ze Slovenska): v Polsku je *Lubocz(a), Dobrocznia,* na území srbocharvátském je *Crnoča, Miroč, Radoč.*

b) V témž časopise (XXXV, 120) se Emilie Úrhegyi pokouší objasniti záhadné jméno *Liptova* (starší výklady, vesměs neuspokojující, snesl v úvodu své „Kolonizácie Liptova do konca XIV. storočia“ Al. Húščava). Pochází prý z českého jména *Libeta* (a to je z *Lubota).* Autorčino vysvětlení je však málo propracováno a trpí nedostatečnou znalostí slovenské mluvnice.

Lze mu však dáti podobu hodně přijatelnou (třeba ovšem v takových případech nelze dospěti dále než k hypothese více nebo méně pravděpodobné). Vyjíti můžeme buď z osobního jména *L’ub’ata* (které je dobře doloženo v češtině, také v místním jméně Libětice), nebo z *L’ubota* (doloženého v polštině). Abychom vyložili *i* první slabiky, nemusíme, ba nemůžeme se uchylovat k české přehlásce *u* v *i,* protože ta nastává až v století XIV., kdy je tvar Liptov už dávno doložen. Jde zde o československou ranou přehlásku *ľu > li,* která se v češtině objevuje od r. 1086 (Liutomerici) v slabikách *ľut-* a *ľub-* (Fr. Bergmann, LF. 48, 234—235), na Slovensku pak je dotvrzena jménem *Liborča* z *Ľuborča* (Vodopis starého Slovenska 330), maďarskými formami jména *Ľupča-Lipcse* (tamtéž 351), *L’ublov-Libló* (tamt. 451), *Ľuboreč-Libercse* (tamt. 142) i německou formou slova *Ľubica-Leibitz* (tamt. 448). Změna takto vzniklého jména *Libata, Libota* v *Libta* (což dalo ovšem *Lipta)* se mohla provésti jenom v maďarštině, kde je vysouvání druhé otevřené slabiky jevem úplně běžným (Slatina > Szlatna, Radovan > Radvány). Z tohoto maďarského jména *Lipta* se utvo-

řilo slovanským způsobem jméno hradu *Liptov,* podle něhož byla pojmenována celá stolice.

*

Dotaz.

Prosím čtenáře této rubriky, aby mi laskavě oznámili, (dr. Vl. Šmilauer, Praha XVI, Holečkova 63), odkud (přesně) a v jakém významu znají slova:

a) *lohoť* (doloženo je ze Zábřežska a vých. Čech s významem „náledí", „jinovatka"; Jungmann uvádí i význam „krupky s deštěm");

b) *holan* (doloženo je z Litomyšlska a okolí s významem „silný vůl", „nadávka");

c) *žahour* (dosavadní doklady hlavně z Tábora, význam „rozvařené švestky" (Jungmann), „pokrm z červených jahod v mléce rozmačkaných" (Kott), „kaše z borůvek");

d) jaké formy slova *dřez* se u nich užívá (střez, střízek, srez, třez, zřez, dřez atd). *Vl. Šmilauer.*

POSUDKY A ZPRÁVY.

Louis Aragon: Basilejské zvony. Přeložil *Quido Palička.* Vyšlo r. 1935 jako 6. svazek Edice dobré knihy, kterou řídí a vydává V. Čejka. Stran 368. Brož. za 40 K, váz. za 52 K.

Aragonův román předvádí obraz Francie na pozadí evropského dění v letech před světovou válkou. Osou vyprávění jsou životní osudy anarchistky Kateřiny Simonidzéové, rodem Gruzínky, která vzrušeně prožívá společenské i politické problémy dvacátého věku. Před čtenářem defilují lichvářství, sebevraždy, nekalé obchody s omamnými jedy i se zbraněmi, stávky, sjezdy; poznáváme lidi bezvýznamné i postavy, které vedou, otevřený život všedního dne i ztajené zákulisí veřejného života; na konec se otvírá výhled do blížící se vřavy válečné a do doby, která vyrovná všecky rozdíly lidské společnosti.

Francouzský originál zanechal bohužel četné nežádoucí stopy v překladu, zvláště ve skladbě, ale ani v českých vazbách nemá překladatel dosti jistoty. Čteme na př. tato nevhodná slovní spojení: Diana by byla zabila svou matku (9) m. Dianě bylo, že by byla s to zabít svou matku. Jakub nemohl dosti žasnouti (64) m. se nemohl ubránit úžasu. To je hrozné, jak mu opět naškrobili košili, je svrchovaný čas odejíti od této pradleny (93) asi m. nedávat si od této pradleny už prát. Nemluvila

s příliš malou Kateřinou (103) m. s Kateřinou, protože se jí zdála (n. byla) příliš malá. Pan de Huten shledával, že tento nihilismus je svrchovaně slušný (133) m. pan de Huten pokládal tento nihilismus za svrchovaně slušný. Asi ve čtyři hodiny došli do Cluses. Toť velká obec (141) m. Je to velká obec. Vtom však spatřili blížící se, zvláštní průvod (141) m. jak se blíží zvláštní průvod. Požár se rozrůstal náramně rychle za tohoto červencového suchého dne, při dřevěné kostře domu (146) m. protože kostra domu byla dřevěná. Padesáti a několikaletý, vyděšený, prostovlasý muž se vynoří (160) m. Vyděšený prostovlasý muž, starý něco přes padesát let, se vynoří. Okouzlující, trochu žvanivá, přes to! (191) m. Okouzlující, přestože je trochu žvanivá. Paní de Sabran ... cítila jakousi nevolnost, slyšíc, že si Diana stěžuje do bolestí (78) m. na bolesti. (Profesor Pozzi) jí okamžitě operoval zánět slepého střeva (78) m. operoval ji na zánět ... Po prvé, tvou ženu již mám, a po druhé, každým způsobem, ty už ji nemáš (86 n.) m. Předně ..., za druhé ...

Zvláštností je slovakismus „co chvíle“ ve smyslu stále, co chvíli, každou chvíli a p., na př.: Ach ano, domníváš se, že se sluší připomínati, co chvíle, že máš matku? (12). Jakub de Sabran pracoval v generálním štábu, avšak mohli ho co chvíle poslati k čertu (46).

Osvěžením při četbě jsou jadrné vazby, které vyjadřují skutečný smysl původního textu, ne jen jeho slovní podobu, na př.: panečku, to bylo jako nožka! (9, z chlapecké mluvy), bylo by to prašť jako uhoď (11), maminko sem, maminko tam (12), tam dole (t. j. v Tiflisu) byl učiněný středověk (99).

Pořádek slov v tomto překladě bývá leckdy násilný. Hlasité přečtení věty nebo alespoň její akustická představa by byly mohly ten nedostatek napravit. Několik příkladů: Podle mého názoru Diana by upravila věc ... mnohem lépe (59) m. by Diana; odpověděla: „Když to jest nezbytně nutné ...“ (59) m. Když je to ...; neboť pozbyla jsem víry (66) m. neboť jsem pozbyla; poděsila se tím, neboť bála se, že muž hodí peníze na zemi (108) m. neboť se bála.

V pravopise najdeme nejednou opominutí proti spisovnému usu, na př. bral za vděk (!) její matkou Kristýnou (10) m. Kristinou; Šebestyán (182) m. Šebestián; odulá ... tlouštkou (15) m. tloušťkou; slézal strmá pobřeží (16 n.) m. zlézal; po nešťovicích (120) m. po neštovicích; ponuřejší (150) m. ponuřejší; oni ... scípají (240) m. zcípají; sprostředkovaný (282) m. zprostředkovaný; sjezd sprostil ... viny (304) m. zprostil.

V některých případech jsou zbytečná velká začáteční písmena. Podle francouzského způsobu je tu vytištěno na př.: v dobách Císařství, Prvního Císařství (28); k Svatému Lazaru (29). Dny, v nichž oheň vládl na jeho obzorech, nazýval Červenými Velikonocemi (106).

Překladatel nemá dosti jistoty v užívání spřežek. Píše nesprávně: bral za vděk její matkou Kristýnou(!) (10) m. zavděk; což nám dáváš velmi často na jevo (19, též jindy) m. najevo; několik dní po té (78) m. poté; Kateřina ho sevřela v zápěstí jako by ocelovou rukou (145) m. jakoby. Naopak zas je chybné: odpovídal velmi suše, jakoby chtěl uložiti vše na místo (39) m. jako by chtěl. Má zato, že nebezpečí hrozí (353) m. má za to.

V poměrech kvantitativních je v našem překladu často chaos. Čteme na př. tyto omyly: muž v jeho létech (12 a pod. jindy) m. v letech; proto se někdy ocitám v podivném postavení (31) m. proto se ocítám; píše o Gruzincích (94) m. o Gruzíncích, Gruzinka (97) m. Gruzínka, Gruzinsko (123) m. Gruzínsko; ukázala všechnu opatrnost, s níž byla (116) m. s niž byla, t. j. kterou byla s to ukázat; rozsévači (125) m. rozsevači; křišťalový tón smrti (199) m. křišťálový; milenců jako maku (200) m. máku; jmélí (252) m. jmelí; před barinou (265) m. před bárinou n. lépe báryňou.

Mužská cizí vlastní jména osobní překladatel někdy skloňuje chybně. Místo doprovázel pana Peissonneau (11) by bylo lépe psát pana Peissonneaua. Akus. od italského jména *Brunelli* není Brunellia (343), nýbrž Brunelliho. Od nom. Garry Lytton má akus. znít Garryho Lyttona, ne Garry Lyttona (343).

Ženská vlastní jména cizího původu jsou místy nepřechýlena. Lze však docela dobře říci paní Simonidzéová m. „paní Simonidzé", jak většinou najdeme v tomto překladu, a místo „paní Peissonneau" (11) by byl vhodnější tvar *paní Peissonneauová*.

V užívání zájmen pozorujeme v překladu proti závazným normám značnou libovůli. Najdeme tyto nesprávné tvary: manželům Melazziovým, jichž mladičká dívka má přijeti brzy do Mornevillu, se velmi ulevilo (10) m. jejichž dívka; rozbolela mne z vás hlava (58 a pod. častěji) m. mě, protože zájmeno nestojí po předložce ani není v důrazovém postavení. Nemohu jim přece vypravovati o mých obchodech (59) m. o svých. Poručík hledal knoflík k límci a nenalezl ho (93) m. jej; s toutéž péčí (100) m. s touž péčí; přišla k tělu a dívala se naň dlouze (155) m. na ně.

U abstrakt užíváme druhových číslovek místo základních. Věta: Robert však zejména trpěl tisíci úzkostmi (55) má znít: Robert trpěl tisícerými úzkostmi.

Ve shodě s Pravidly zachovává překladatel naprosto důsledně příslovce *jediné,* ale bylo by vhodné, kdyby se tento poněkud archaicky znějící tvar nevyskytoval tak často a byl spíše nahrazován příslovci *jen, jenom* a p. (Petr mi byl vždy jediné milým kamarádem (64); říkal mi, že jediné na mně záleží (65) a jinde).

Velmi bolestná stránka tohoto překladu je naprostá libovůle v užívání čárek. Vět, kde chybí čárka nebo i čárky dvě, jsem napočítal na 368 stránkách této knihy 129. Uvažme při tom, že nedostatek znalostí o rozdělovacích znaménkách se na středních školách už od tercie posuzuje velmi přísně. Připojuji aspoň několik příkladů: (Pan Brunel) vodil jej na balkon, aby si vykouřil doutník a Robert prohrával potom ještě víc (21) m. doutník, a Robert... Diana a Jiří zmizeli na tři týdny a když se vrátili (21) m. týdny, a když... Zamiloval se do něho a to právě ve chvíli, kdy plukovník byl jmenován brigádním generálem (22) m. do něho, a to...

Nadbytečná interpunkce je ovšem také nesprávná a mohl bych citovat 56 příkladů na tyto závady. Uvádím aspoň některé z nich za mnohé: Obrazu malého zázraku s houslemi (je myšlen hudebně nadaný chlapec) a s matkou stojící nad ním, nebylo lze odolati (23). Neučinila to, ani tak z touhy po zisku... (27); výhrůžný(!) křik a obyčejně Jiřího smích, pronikaly často dveřmi (30). Ale přes to přese vše, nemám rád Wisnera (46). Avšak policejní ředitelství, místo toho, mařilo čas (286, obě čárky zbytečné).

V posuzované knize jsou i jiné interpunkční závady. Tak ve větě: Markéta měla oslíka, kterému říkala: Třeštidlo (49), vystačíme bez dvojtečky a ovšem s malým písmenem slova, jež po ní následuje. Řeč nepřímá vložená do přímé řeči se odděluje čárkami, ne čárkou a dvojtečkou, jako najdeme na tomto místě: „Mně... mně se ten důstojník zdá roztomilý," pitvořila se paní z Nettencourtu způsobně: „podobá se poněkud Monsignorovi, nezdá se ti, Eduarde?" (8 n.). Spojovacích čárek je zbytečně užito ve spojeních: pro Marii-Janu (15), jaká byla Marie-Antoinetta (31), vidí stromy saint-germainského boulevardu (8). Není ani třeba klást mezi jednotlivé členy složitějších nesklonných místních jmen vodorovné čárky, ač tak Francouzi činí, jako na př. z Pont-à-Mousson (10), ze Saint-Jean-de-Luz (8). Ve větě: Jste již velká a život (Vzdech) je

takový, jaký je (15), by bylo lépe napsati vsuvku, kterou mluvící osoba nepronáší a která jen dokresluje situaci, na př. takto: (— vzdech —).

Také slovníku lze vytknout některé drobné vady. Ve větě: odpor ... k téže pražené kaparkové omáčce (115) máme číst správně: kaparové. Místo zastaralého tvaru Irčanka (120) předpisují Pravidla tvar Irka.

Tiskařské omyly jsou asi Farrèr (48) m. Farrère, Bruyèr (49) m. Bruyère, Chalons-sur-Marne (51) m. Châlons, nepotahne (329) m. nepotáhne, musí zavést svou káru do garáže (245) m. zavézt.

Recensentovi je zatěžko pronést úsudek o překladu s tolika poklesky proti spisovnému českému jazyku. Nechce působit osobní trpkost. Stačí snad, že ukázal na některé jazykové choroby, kterými naše překlady dosud trpí a které tuto knihu postihly velmi citelně. Je třeba, aby k dobré vůli překladatelově, kterou při převodu uměleckého díla musíme předpokládat, přistoupilo ještě pozorné studium současného jazyka z pomůcek, které jsou snadno přístupné (Pravidla, Příruční slovník České akademie, Slovník jazyka českého od Váši a Trávníčka, Hallerova rukověť Správně česky, Naše řeč, Gebaurova Příruční mluvnice*), a kde nemá překladatel dost jistoty, nechť přibere jako poradce odborníka filologa. Po takové konsultaci by jistě vždycky vyšel pacient — náš drahý jazyk mateřský — bez pohromy. *Miloslav Wajs.*

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Jaké pravopisné znalosti si odnášejí žáci z obecné školy.

V časopise „Teorie i praxe“ (IV, 1939, 8—13) uveřejňuje odb. učitel L. Koubek výsledky orientační zkoušky, jíž bylo na počátku šk. roku 1937/38 podrobeno 4452 žáků I. třídy rozličných měšťanských škol v Čechách a na Moravě (605 z nich bylo repetentů). Pravopisná zkouška se prováděla na 50 slovech (diktovaných však v obsahové souvislosti). Z nich se dvacet týkalo psaní *i y* a vždy deset psaní *ě je,* předpon a předložek (s paní — spaní, u naší — unáší), souhlásek znělých a neznělých (vlhký, kavka). Ponecháváme stranou rozbor výsledků týkající se vztahu mezi pravopisnými znalostmi a klasifikací z obec-

*) R. 1935, kdy Aragonova kniha vyšla, nebyly ovšem všecky ještě vydány.

né školy; zajímá nás však zjištění, v čem žáci odcházející z obecných škol chybují nejvíce.

a) Nejobtížnější je lišení *mě* a *mně*, *je* a *ě* atp. Slovo *vzpomněl* napsalo špatně 3251 žáků (t. j. 73%), slovo *vjezd* 3165; následují *objednal* s 1865, *náramně* s 1402, *měl* s 1356, *větřík* s 1243, *soukromě* s 1140 (proti „náramně" nápadně málo!) a *pěšky* s 940 chybami; v slově *město* se zmýlilo jen 288 a v slově *běží* jen 197 žáků (4.6%).

b) Mezi předložkami a předponami vede ovšem *z* a *s*: 2369 žáků (53%) napsalo špatně *z papíru*, 1717 *s bratrem*, 1716 *s okna*, 1546 *z knihy*, 1306 *se stromu*; méně se chybuje v oddělování předložek: 1442 *unáší* — 736 *u naší (školy)*, 1088 *v lese*, 557 *(tvrdé) spaní* — 527 *(pán) s paní*.

c) Velmi žalostné jsou výsledky ve psaní *i* a *y* po obojetných souhláskách, uvážíme-li, co času a námahy se této věci na obecných školách věnuje: *Miloš* 1797 je ovšem vlastní jméno, snad ne všem známé, ale *bystrý* napsalo špatně 1636 žáků (37%), *vítati* 1408, *mlýn* 1347, *zpytuje* 1309, *bicí* 1293, *zítra* 1182, *mlíti* 1146 atd.; nejlépe ještě pochodilo *míti* se 785 a *míří* s 674 chybami.

d) Zato poměrně málo se chybuje ve psaní znělých a neznělých. Jediné slovo *jih* se zdá žákům obtížnější (1449); ostatní jsou daleko za ním (898 *chléb*, 890 *vlhký* až 151 *kavka*, 77 *sad*).

Zkoumání takové — třeba předem záměrně omezené jen na jisté věci — je velmi poučné a důležité pro hledání cest, jak zvýšit pravopisnou úroveň našeho žactva. Je-li dnešní obecná škola — na rozdíl od školy staré — přetížena úkoly, nemůže to býti omluvou pro nedostatečné výsledky v triviu, nýbrž jen podnětem, jak i v omezeném čase dojíti úspěchu zlepšením method. Autor našeho článku správně odmítá „nesmyslné skladby říkanek s t. zv. vyměněnými slovy" (Lyšaj se v kolybě nalykal glycerinu). Je jen jediná cesta, jak zdolati tuto nepochybnou svízel ve vyučování pravopisném: stálé cvičení jednotlivých slov, a to methodami nejrozmanitějšími (opisováním, doplňováním, užíváním ve větách, vyhledáváním v textu, abecedním řaděním atp.). A ovšem třeba se omeziti jen na ta slova, která jsou součástí žákova slovníku; žák obecné školy nemusí umět psát slova *hieroglyf*, *lyceum*, *myriada*, protože jich neužívá. U některých — a to právě nejobtížnějších — slov je zvláště užitečné rozumné vyučování nauce o tvoření slov (kmenosloví); rozumné, to jest nezáležející ve výčtu významových skupin a příslušných k nim přípon (leckdy sporadických a majících význam jen pro historickou mluvnici), nýbrž ve-

doucí k srovnávání slov a k porozumění jejich složení. Navykne-li si žák, aby si při slově *vjezd* uvědomil souvislost s *příjezd, výjezd, zájezd*, při *objednal* souvislost s *vyjednal, ujednal* atd., pozná-li srovnáváním vždy dobře předponu *vy-*, uvaruje se mnohých chyb. Dobré výsledky, jichž se dosáhlo při psaní spodobených souhlásek odkazováním k tvarům flektovaným a k slovům příbuzným (sad - sadu, vlhký - vlhnouti, vláha), ukazují, že myslivost žáků nemusíme podceňovat. Co se týče slova nejobtížnějšího, *vzpomněl*, konstatuje autor, že spojování s *pomníti* je málo užitečné, protože je to slovo čistě knižní. Zde se však velmi osvědčuje spojování tvarů

zapo*men*ul — vzpo*men*ul — připo*men*ul atd.
zapo*m*.*n*ěl — vzpo*m*.*n*ěl — připo*m*.*n*ěl.

O úctě k české řeči.

Nemine snad dne, abychom se ve veřejnosti nesetkali s trpkými stesky na vzrůstající úpadek českého jazyka, zvláště v denním tisku. Jsou to stížnosti většinou velmi oprávněné, zejména také proto, že se tento truchlivý stav šíří některé týdny přímo lavinovitě. Je sice pravda, že se novinářská práce koná v ustavičném shonu, kde není možno mysliti na každý detail. Známe dokonce šéfredaktora, který se vždycky velmi kohoutí, nenajde-li ve svém listě každý den aspoň jednu tiskovou chybu, protože noviny nemají prý vypadat tak učesaně a vypracovaně jako revue, s kterou si redakce i tiskárna hrají čtrnáct dní. Ale velmi zaráží čím dál tím větší ztráta citu pro čistotu a ryzost české řeči v novinách, a to snad ve všech bez rozdílu. Je už svrchovaně trapné, neznají-li čeští novináři skoro vůbec přídavné jméno přisvojovací a píší-li místo ř e č D a l a d i e r o v a nevkusně a špatně ř e č D a l a d i e r a nebo překládají-li z jiných jazyků otrocky celé fráze tak, že to praští české ucho jako rána palicí. Neříkáme, že je tento úpadek omezen jen na denní tisk; pozorujeme jej zvláště ve zpravodajských podnicích, v reklamních brožurách i v časopisech vydávaných pro zábavu. Jde to dokonce tak daleko, že se už i kulturní úřady rozhodly učiniti tomu vhodným způsobem přítrž, a to jak u slova psaného, tak u slova mluveného. Takové akce je jistě třeba vítati; budou ovšem málo platny, nebudou-li podporovány těmi, kdož píší nebo veřejně mluví.

Nehodláme zde burcovati příslovečná „ospalá svědomí“ a vykládati, co pro nás znamená český jazyk. Chtěli bychom však upozorniti aspoň na toto: Kdekterý žáček obecné školy se doví, co znamenal a znamená pro náš národ, pro jeho osobitost a její záchranu jazyk český v minulosti i nyní i pro budoucnost, jinými slovy, co nám dala naše mateřština, již jsme v posledních desítiletích vytříbili a

vybrousili na úroveň nejkulturnějších jazyků světových. Měli bychom si tedy uvědomiti i druhou stranu tohoto účtu a pochopiti konečně, čím my jsme povinni jazyku českému. Především jistě aspoň úctou k jeho právu na čistotu v ústech i perech českých lidí. Komolit, mrzačit, ubíjet a tím zesměšňovat a tupit češtinu je zločin a velezrada na jednom z nejcennějších statků národa a jeho kultury. Chtějí-li noviny býti právem nazývány kulturním produktem, nesmějí české řeči jako hlavnímu výrazovému prostředku české kulturní tvorby podrážeti svévolně nohy. Vždyť na konec nezbude, než abychom k četným dnešním kursům pro vyučování jiným jazykům přidali co nejpřístupnějších kursů, v kterých by se Čechové pracující perem a slovem naučili pořádně česky. *Jan Scheinost.*

Lid. listy 21. X. 1939.

DROBNOSTI.

ČEŠTINA V NOVINÁCH. V oddíle „Z našich časopisů" v tomto čísle otiskujeme článek šéfredaktora Lid. listů Jana Scheinosta o tom, jak v poslední době upadl jazyk českých novin. Zde k němu dodáváme ukázku, kterou nám jeden z našich čtenářů poslal a která svědčí bohužel až příliš jasně, že má pan šéfredaktor pravdu a že ho naprosto nelze vinit z přepínání. V článečku asi o pětačtyřiceti řádkách (Nár. pol. 17. 10. 1939) se čtou tyto chyby: „Lid*i*, kteří pěstují v Praze orientální jazyky, je velmi málo" (m. lidí, kteří . . .). „Praktická *znalost* a použití těchto exotických jazyků *jsou* u nás dosud málo *známy*." (Praktická *znalost* je *známa?* Snad chtěl pisatel říci: Praktická znalost těchto jazyků je u nás dosud malá a málo se ví, jak jí lze užíti." Obě tyto věty jsou hned z nadpisu, — má tedy zásluhu o ně patrně redakce sama). „Mimo *perštiny* a *arabštiny budou vyučovány* i čínština, japonština . . ." (m. mimo perštinu a arabštinu se bude vyučovat i čínštině . . .). „Důležitost těchto jazyků pochopili již dávno *Angličané, kteří* jako výborní *obchodníci, dobře věděli a dovedli využíti psychologický moment* při ujednávání *obchodu, jakým jest znalost* domorodé řeči." (Tato věta svým zmateným a toporným slohem ukazuje, že pisateli je pero nástrojem patrně nezvyklým. Smysl asi je: „Důležitost těchto jazyků pochopili již dávno Angličané, neboť jako výborní obchodníci dobře věděli, jak významným činitelem při ujednávání obchodu je znalost domorodého jazyka, a dovedli toho využít." Jak je vidět, v původním znění bylo nesprávně užito vztažného zájmena; nesprávně je položena čárka za slovem *obchodníci;* nesprávně byla spojena slovesa „věděli a dovedli využíti", neboť každé z nich má jinou vazbu, a proto sloveso *věděli* trčí ve větě vlastně bez náležitého pokračování; nesprávně bylo spojeno sloveso *využíti* se 4. pádem; a konečně je stavba té věty značně nabourána a pokřivena nevhodným umístěním

posledního členu „jakým jest znalost domorodé řeči".) „I pro náš export *jsou neobyčejně důležité tyto znalosti, které* jedině umožňují *získávání* orientálních trhů, *které* mají své naprosto odlišné zvláštnosti a řídí se jinými *pravidly, než trhy evropské.*" (Správně by ta věta měla znít asi takto: „I pro náš vývoz jsou tyto znalosti neobyčejně důležité, neboť jen ony umožňují získávat orientální trhy, mající své zvláštnosti a řídící se jinými pravidly než trhy evropské.") „Hindí i jeho odrůda urdu... *jsou velmi snadno k naučení.*" (Nevěříme skoro zraku, že *i toto* se může vyskytnout v českých novinách! Čech by řekl asi: „Jazyku hindí i jeho odrůdě urdu lze se naučiti n. se naučme n. se každý naučí velmi snadno.") „Je *pochybným* názor, že..." (m. je pochybný). „Zájem o kursy orientálních jazyků... *vykazuje* dosti velké výkyvy" (m. jsou n. jeví se v něm dosti velké výkyvy). „Zajímavo je, z jakých kruhů se rekrutují(!) *povětšinou* posluchači kursů" (m. je zajímavé, z jakých oborů přicházejí většinou n. po většině posluchači kursů). „Někteří se tak pravděpodobně *vrací ke* své staré lásce — orientálnímu jazyku, na nějž ve shonu za denním chlebem nezbylo *jim* času" (m. někteří se tak vracejí k své staré lásce... jazyku, na který jim... nezbylo času") atd. Vynecháváme ještě celé hejno rozličných menších nedopatření jazykových, ale i těm by se byl pisatel jen trochu pečlivý vyhnul. Ten článeček má tučný nadpis „Důležitost orientálních jazyků pro export"; škoda, že si autor neuvědomil také ještě daleko větší důležitost českého jazyka pro české noviny a pro jejich české čtenáře. Ale když už se autor nestydí dělat si ostudu, neměla by se k tomu tak trpně propůjčovat redakce.

„ELEKTROUDRŽBÁŘ". Pan odb. uč. Josef Königsmark z Rokycan píše:

»Ve 22. čísle „Zlína" z 31. května t. r. je na 12. stránce článeček s nadpisem „Vynález elektr. žehlení bez drátů". V jeho první větě se čte opravdový slovní zázrak: *„Elektroudržbář* J. D. z Baťova obdržel od správy závodů odměnu 4000 K za zdokonalení žehlení elektrickými žehličkami." Co znamená ten „elektroudržbář"?«

Připojujeme se k tomuto dotazu a prosíme redakci časopisu „Zlín", aby nám laskavě podala vysvětlení. Jen prosíme proboha, aby nám nedokazovala, že je to potřebný odborný výraz a že by bez něho Baťův Zlín neobstál!

KONSTANCA. Jméno známého rumunského přístavního města se píše českým pravopisem podle výslovnosti *Konstanca* (nikoli Konstanza, jak se tu a tam objevuje v našem tisku podle německé transkripce). Při skloňování tohoto jména se vlivem nominativního *-a* udržují nepřehlasované koncovky podle vzoru „žena" i ve 4., 5. a 7. pádě (přes Konstancu, Konstanco!, před Konstancou). Ostatní pády (2., 3. a 6.) jsou podle vzoru „duše": do Konstance, ke Konstanci, v Konstanci. Tak se skloňují i všecka

jiná zeměpisná jména ženského rodu, která mají před nominativní koncovkou *-a* souhlásku měkkou, jako *Marica, Bystrica, Dobrudža* a p. Srov. NŘ. XX, 1936, 22. —i—

„NEBÍČKOVAT", „DĚLAT KOROUHVIČKU" atd. (NŘ. XXIII, 1939, str. 74 n.). Pan lesní rada Jaroslav Hubálek z Kolence n. Než. mě prostřednictvím redakce Naší řeči upozornil na jiný výraz pro chování koroptve smrtelně postřelené do plic: „dělat holubičku". Slýchal jej vedle jiných výrazů už od svého otce a jako praktikant před 35 lety od starých hajných na Litomyšlsku a Třebovsku. Současně uvádí tento název v posledním čísle Stráže myslivosti (r. XVII, 1939, str. 328) pan B. Brejžek. Zná jej jako starý výraz z jižních Čech (mezi Čes. Budějovicemi a Krumlovem) a hájí jej jako jediný správný termín pro tento jev podle známé písničky „Každý jen tu svou..." Oboje upozornění je jedno na druhém nezávislé a uvádí tento výraz ze dvou různých krajů Čech.

Myslím, že nemůže býti proti tomuto výrazu námitek. Je výstižný, přiléhavý i poetický. Naznačuje zase novou představu, jakou poraněná koroptev vzbuzuje. Ale naopak zase by nebylo správné odsuzovat jiné běžné a stejně správné výrazy. Týž jev může vzbuzovat představy různé, jako je tomu v našem případě, a výrazy, které je vyjadřují, mohou být všecky správné. Jsou to vesměs výrazy obrazné, přenesené, přirovnávají let poraněné koroptve k jiným jevům podobným, v našem případě k holubici s rozpjatými křdly; je v něm vlastně zachyceno vrcholení koroptve, než padne zhaslá prudce k zemi.

Není po mém soudu tedy na místě stesk pana Brejžka v Stráži myslivosti (l. c.), že se naší anketou nedosáhlo žádoucího výsledku. Zde je tomu právě naopak, máme výrazů dostatek, a správných i pěkných. Je z toho také viděti, jak se někdy pro týž jev najde názvů hojnost, kdežto jinde zápasíme o jediné šťastné pojmenování jevu. Typický příklad toho byla bezvýsledná anketa o vystižení výrazu „štanglovaná" koroptev, jak upozorňuje pan rada Hubálek. *Dr. Jos. Šmahel.*

SKOLOUBIT SE. Na dotaz prof. Jiřího Horáka o tomto slově (NŘ. XXIII, 1939, 98) odpovídá p. říd. učitel Karel Rodina z Koterova u Plzně: Nářeční slovo *skoloubit se* znám ze sev. Blatenska i z Nepomucka. Ještě na jižním okraji plzeňského okresu je běžné. Užívá se ho nejen o zlepšení zdravotního stavu, ale též o pokroku ve vzrůstu plodin („náš voves se skoloubil až po těch deštích"). Na témž území je ještě jiné, zvukem trochu podobné slovo: *skolostinej* s významem „tělesně choulostivý, zimomřivý." Snad je v obou těch slovech nějaká společná lidová etymologie a je možné, že jedno z nich bylo vzorem druhému.

Paní odb. učitelka Augusta Varousová z Klatov píše: Tohoto slovesa u nás hojně užívají prostí, starší lidé, spíše však v podobě *skoroubil se* než *skoloubil se*. Říká se tak nejčastěji o tom, kdo k nám přišel nuzný a u nás se zvelebil, ošatil se, lépe vypadá, okázaleji vystupuje a p.

Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller. — Tiskly Graf. závody Pour a spol v Praze I, Bílkova 17.

Rejstřík k XXIII. ročníku Naší řeči.

Sestavil Stanislav Petíra.

Slova a rčení chybná jsou vytištěna písmem p r o l o ž e n ý m. *Zkratky:* ak. = akusativ, 4. pád; běžněj. = běžnější; citosl. = citoslovce; češ. = čeština; dat. = dativ, 3. pád; dial. = dialekticky; dohrom. = dohromady; etymol. = etymologie; fam. = familiárně; fem. = femininum, rod ženský; gen. = genitiv, 2. pád; chod. = chodsky; infinit. = infinitiv, způsob neurčitý; instr. = instrumentál, 7. pád; j. = jinde; jč. = jihočesky; klad. = kladsky; klatov. = klatovsky; kn. = knižní, knižně; komp. = komparativ, 2. stupeň; l. = lépe; laš. = lašsky; lat. = latinsky; lid. = lidově; litomyš. = litomyšlsky; lok. = lokál, 6. pád; m. = místo; mask. = maskulinum, rod mužský; mor. = moravsky; mysl. = myslivecky; n. = nebo, následující; něm. = německy; neskl. = nesklonný; nesp. = nesprávně; neut. = neutrum, rod střední; neživ. = neživotný; nom. = nominativ, 1. pád; ojedin. = ojedinělý; os. = osobní; peior. = peiorativní; pl. = plurál, číslo množné; plzeň. = plzeňsky; pod. = podobně; pom. = pomístné jméno; pomn. = pomnožné; posázav. = posázavsky; předl. = předložka; předp. = předpona; příp. = přípona; přísl. = příslovce; pův. = původně; rušt. = ruština; říd. = řídký, řídce; řidč. = řidčeji; sg. = singulár, číslo jednotné; skloňov. = skloňování; slc. = slovensky; slez. = slezsky; složen. = složenina; sp. = spojka; spis. = spisovně; spr. = správně; stč. = staročesky; třeboň. = třeboňsky; v. = viz; val. = valašsky; vl. = vlastně; voj. = vojensky; vok. = vokativ, 5. pád; vysl. = vyslov!; zastar. = zastaralé; zbyt. = zbytečně; zdrobn. = zdrobněle, zdrobnělina; zejm. = zejména; zkr. = zkráceně, zř. = zřídka; zvl. = zvláště; život. = životný.

A

B

E

F

G

H

CH

I

J

K

L

M

N

O

R

Ř

S

Š

T

U